

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**”Man är ju fortfarande i traumaskapande”:
Våldtäkt, re-viktimisering och erfarenheter av rättslig prövning**

Linnéa Wilnerzon-Thörn

Examensarbete 30 hp
Psykologprogrammet
PM2519
Höstterminen 2021

Handledare: Lisa Rudolfsson

”Man är ju fortfarande i traumaskapande”: Våldtäkt, re-viktimisering och erfarenheter av rättslig prövning

Linnéa Wilnerzon-Thörn

Att genomgå en polisutredning och rättslig prövning efter våldtäkt kan leda till re-viktimisering för den utsatta. Studiens syfte var att undersöka hur kvinnor som har utsatts för våldtäkt beskriver sina möten med representanter för svenskt rättsväsende samt hur de beskriver sina erfarenheter av att genomgå en rättsprocess. Ett särskilt fokus var på hur beskrivningarna kan relateras till teorier om re-viktimisering. Sex semi-strukturerade intervjuer med kvinnor som utsatts för våldtäkt analyserades med abduktiv tematisk analys. Resultatet visade att bemötande från professionella föreföll vara avhängigt den professionella individen snarare än professionen, deltagare beskrev brister i tillhandahållandet av information samt att de hade blivit bemötta med misstro och ifrågasättande. Deltagare kämpade med att förstå, upplevde ökad kontrollförlust och beskrev att rättsprocessen tvingat dem återuppleva, och bli kvarhållen i traumat, vilket lett till försämrat psykiskt mående och svårigheter att gå vidare. För att rättsprocessen inte ska integreras i traumaerfarenheten behöver den utsatta få tillgång till information, förberedas och erbjudas stöd, samt möta en professionell som är empatisk och engagerad. Vikten av skyndsamma utredningar betonas samt att professionella ökar sin kunskap om hur traumareaktioner kan påverka målsägande under rättsprocessen. Behandlande psykolog kan behöva beakta hur bemötande efter våldtäkt kan ha integrerats i den utsattas traumaupplevelse.

Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande folkhälsoproblem och en kränkning mot kvinnors rättigheter. För kvinnor världen över innebär våldet allvarliga konsekvenser för deras psykiska, fysiska, sexuella och reproduktiva hälsa, på såväl kort som lång sikt (World Health Organization [WHO], 2021). Försök att belysa utbredning och konsekvenser av det sexuella våldet mot kvinnor har pågått länge (Conley, 2014). Under 1960-talet skedde ett skifte i synen på sexuella övergrepp, mycket tack vare den feministiska rörelsen, med följden att lagar förändrades, men också att människors antaganden om det sexuella våldets orsaker och konsekvenser ändrades (Chasteen, 2001). Under de senaste åren har förekomsten och konsekvenserna av sexuellt våld och sexuella trakasserier belysts ytterligare genom den globala rörelsen MeToo (Mendes et al., 2018), vilket i Sverige resulterat i flera regeringssatsningar för att förebygga och motverka sexuellt våld och trakasserier (Regeringskansliet, 2018).

Under sommaren 2018 ändrades sexualbrottslagstiftningen i Sverige (Brottsförebyggande Rådet [Brå], 2020a). Enligt 6 kap. 1§ brottsbalken (SFS 1962:700), definieras våldtäkt i svensk lagstiftning som samlag eller motsvarande sexuell handling, med en person som inte deltar frivilligt. Vid bedömning av frivillighet ska det vidare beaktas om frivillighet kommit till uttryck genom ord, handling eller på annat sätt. Enligt samma paragraf anses deltagande aldrig vara frivilligt om den sexuella kontakten har skett till följd av våld eller hot, om individen varit oförmögen att förstå eller samtycka till gärningen eller om den utsatta står i beroendeställning till gärningspersonen.

Sedan lagändringen har anmälningar om våldtäkt i Sverige ökat (Brå, 2020a). Under 2020 anmäldes 9580 våldtäkter i Sverige (Brå, 2021a). I den Nationella trygghetsundersökningen från 2019 uppgav 9,4% av alla kvinnor i Sverige att de utsatts för

sexualbrott, vilket motsvarar cirka 482 400 kvinnor (Brå, 2020b; Rudolfsson, 2021). Samma år rapporterades 8580 våldtäkter till svensk polis (Brå, 2021a), vilket är i linje med kunskapen om att de flesta våldtäktsbrott inte kommer till myndigheters kännedom. Nedan följer en redogörelse av rättsprocessens olika delar, potentiella konsekvenser av att utsättas för våldtäkt, samt vilka konsekvenser andras reaktioner kan få för den utsatta.

Från polisanmälan till rättslig prövning

När en anmälan inkommit till polis görs en bedömning av vilka möjligheter som finns att utreda brottet (Polismyndigheten, 2019). Vid förundersökning utreds den anmälda händelsen samt vem/vilka som kan vara skyldig till det påstådda brottet (Polismyndigheten, 2019). Den person mot vilken ett brott har begåtts kallas för målsägande (Nationalencyklopedin [NE], u.å). Ett särskilt juridiskt biträde skall förordnas i mål om sexualbrott då förundersökning inleds (1§ lagen om målsägandebiträde; SFS 1988:609). Målsägandebiträdets uppgift är att ta till vara målsägandens intressen i målet, samt bistå med stöd och hjälp (3§ lagen om målsägandebiträde). Biträdets roll är att förklara det rättsliga förfarandet så att målsägande förstår vad som förväntas av vederbörande, att vägleda kring vilken information som är relevant att presentera i domstol samt upplysa om sådant som kan påverka utfallet i målet (Carlsson, 2010).

Enligt Brå (2019) tillhör sexualbrott de brott som är särskilt svåra att utreda, vilket också poliser vittnat om i tidigare forskning (Rudolfsson, 2021). Ofta står ord mot ord, samtidigt som vittnen och fysisk bevisning oftast saknas (Brå, 2019). Bevissvårigheterna innebär en risk för att brottsmisstankarna läggs ned (Polismyndigheten, 2019). En central kvalitetsindikation i utredningar av våldtäkt är att ärendet utreds skyndsamt (Brå, 2021b), men tidigare forskning rapporterar det motsatta, med långa väntetider och utdragna rättegångsprocesser (Brå, 2019; Spencer et al., 2018). Kortare utredningstider ökar sannolikheten att klara upp brottet, samt minskar den olägenhet som en rättsprocess kan innebära för såväl målsägande som misstänkt (Brå, 2021b).

Om åklagare beslutar att väcka åtal innebär detta att en domstol prövar målet vid en rättegång (Brå, 2019). Målsägandebiträdet eller åklagaren går igenom det skadestånd som begärts och därefter håller åklagaren en sakframställan (Sveriges Domstolar, 2021). Sakframställan innebär att åklagaren berättar om brottet, hur det gått till samt vilka bevis som finns. Målsägandebiträdet och den tilltalades försvarare kommenterar därefter sakframställan. Därefter genomförs förhör med målsägande, den tilltalade och eventuella vittnen. Förhöret med målsägande inleds med att denne med egna ord får beskriva händelsen, därefter ställer åklagare, målsägandebiträde, försvarare och eventuellt även rättens ordförande frågor. Förhöret spelas in med ljud och bild, vilket vanligtvis används i de fall då domen överklagas till hovrätten (Sveriges Domstolar, 2021). Följande arbete fokuserar på kvinnor som har utsatts för våldtäkt av män. I fortsättningen används därför kvinnor om den utsatta och gärningsman om den som begått brottet.

Konsekvenser av att utsättas för våldtäkt

Fysiologiska reaktioner och fysiska skador

I en hotfull situation aktiveras det sympatiska nervsystemet, vilket mobiliserar kroppen för flykt- och kampbeteende (Hansen, 2000). Situationer som utlöser intensiv rädsla, såsom en våldtäkt, kan leda till att den utsatta reagerar med ett tillstånd av ofrivillig, tillfällig immobilitet, så kallad frysrespons (eng: frozen fright/ tonic immobility; Möller et al., 2017). I en studie från

Södersjukhuset i Stockholm uppgav 70% av de 298 deltagarna att de i någon utsträckning reagerat passivt eller varit oförmögna att göra motstånd under våldtäkt och hälften uppgav att de hade upplevt detta i påtaglig utsträckning (Möller et al., 2017).

I samband med våldtäkt kan den utsatta få fysiska skador såsom blåmärken eller genitala skador (Basile et al., 2021). Påvisbara skador med tydlig koppling till våldtäkten är dock ovanligt (Brå, 2019). På lång sikt kan våldtäkt däremot innebära en ökad risk för fysiska hälsoproblem hos den utsatta, såsom magbesvär, återkommande huvudvärk och/eller kroniska smärttillstånd (Basile et al., 2021; Pegram & Abbey, 2019).

Neurologiska konsekvenser

Vid intensiv rädsla har det observerats högersidig överaktivitet i para-limbiska och limbiska strukturer i temporal- och frontallob, jämsides med deaktivering i språkproduktionsområdet Brocas area (Hansen, 2000). Vid återupplevande av traumat tycks personen alltså befinna sig i ett tillstånd av stum fasa, vilket kan förklara varför vissa får svårt för att beskriva den traumatiska händelse de varit med om (Hansen, 2000). Amygdala, som är en del av det limbiska systemet, har visat sig vara av särskild vikt för emotionella processer och emotionell minnesbildning (Hansen, 2000). Tidigare studier har visat att människan minns emotionellt laddade händelser tydligare och under längre tid än de minns neutrala händelser (Tyng et al., 2017). Den starka emotionella respons som en traumatisk händelse utlöser kan därmed resultera i att den utsatta minns händelsen i detalj flera år senare (Alexander et al., 2005). I vissa fall kan dock höga stressnivåer i anslutning till en traumatisk händelse störa konsolideringen och minnets etablerande, leda till minnesluckor eller förvrängning av minnet (Reisberg, 2016). Hippocampus fyller en viktig funktion i skapandet av långtidsminne och spatialt minne. Minskad storlek av hippocampus har observerats hos individer som har exponerats för trauma och/eller utvecklat posttraumatiskt stressyndrom (PTSD; Woon et al., 2010). Mindre hippocampus kan också vara en riskfaktor för utvecklandet av PTSD hos kvinnor som har utsatts för sexuella övergrepp (Quidé et al., 2018).

Psykiskt lidande

Tidigare forskning visar att våldtäkt kan ge upphov till psykopatologiska konsekvenser. I en metaanalys av Dworkin (2020) framkom att sexuella övergrepp (här definierat som oönskad sexuell kontakt utan samtycke) var associerat med ökad risk för ångestsyndrom, livstids-bulimi, tvångssyndrom, substansrelaterade problem, depressiva tillstånd och PTSD. Metaanalysen inkluderade studier där individen hade utsatts som tonåring/vuxen eller tidigare. I de fall då studier fokuserat specifikt på konsekvenser av att bli utsatt för våldtäkt i vuxen ålder framkommer att den utsatta löper stor risk att utveckla såväl depression som PTSD (Clum et al., 2000; Maercker et al., 2018; Pegram & Abbey, 2019).

Enligt American Psychiatric Association (APA, 2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.; *DSM-5*) kännetecknas PTSD av påträngande symptom associerade till den traumatiska händelsen, undvikande av stimuli som är associerade med händelsen, negativa kognitiva förändringar och negativt förändrad sinnestämning samt påfallande förändring av stimulusreaktioner, exempelvis genom överdriven vaksamhet eller koncentrationssvårigheter. För att uppfylla kriterierna för PTSD skall dessa förändringar vara kvarstående efter över en månads tid (*DSM-5*; APA, 2013).

I nära anslutning till våldtäkten kan den utsatta uppvisa symptom på PTSD, men som är övergående (Garcia-Esteve et al., 2021), i *DSM-5* benämns detta som akut stressyndrom (APA, 2013). Akut stressyndrom avser den krisreaktion som kan följa efter ett starkt psykiskt eller fysiskt trauma och som resulterar i att individen reagerar med förvirring, ångest eller inadekvat beteende (Socialstyrelsen, 2021). I en nyligen genomförd studie av Garcia-Esteve et al. (2021) uppvisade två tredjedelar av de 156 deltagande kvinnorna symptom på akut stressyndrom i nära

anslutning till det sexuella övergrepp som de hade utsatts för. Utöver kliniska diagnoser framkommer att våldtäkt ofta resulterar i ökad rädsla och ångest (Basile et al., 2021), självkritik, ensamhetskänslor, självmordstankar samt skam- och skuldkänslor (Bhuptani & Messman, 2021; Glenn & Byers, 2009).

Skam och skuldkänslor kan dels hindra den utsatta från att söka hjälp för det som hänt, dels hindra att brottet polisanmäls (Logan et al., 2005). I en metaanalys av Wilson och Miller (2016) framkom att mer än hälften av de 5917 våldtagna kvinnorna inte ville benämna det de hade utsatts för som våldtäkt, trots att händelsen föll inom definitionen för det. Att kvinnor inte benämner det de utsatts för i termer av våldtäkt kan bero på att de skuldbelägger sig själva för det som hänt (Wilson & Miller, 2016). Ju mer eget ansvar som den utsatta kommer att ta på sig för våldtäkten, desto större är risken att hon känner skuld (Glenn & Byers, 2009). Skam och skuldkänslor har också en betydande roll i utvecklingen av ångest, depression och PTSD (Bhuptani & Messman, 2021; Feiring et al., 2002; Wilson & Miller, 2016).

Psykiska konsekvenser av att bli utsatt för våldtäkt är komplext och beroende av såväl individuella som situationsspecifika faktorer (Briere & Jordan, 2004). Individuella faktorer som kan öka risken för traumarelaterade symtom är exempelvis ung ålder vid tidpunkten för våldtäkten (Elliott et al., 2004), psykiska besvär innan våldtäkten (Campbell et al., 2009) eller tidigare utsatthet och trauma (Nishith, et al., 2000). Situationsspecifika omständigheter som kan påverka våldtäktens konsekvenser är bland annat den utsattas relation till förövaren och våldtäktens karaktär (t.ex. användandet av hot och våld; Ullman et al., 2006). Övergreppets upplevda allvarlighetsgrad ökar risken för PTSD och depressiva symtom (Pegram & Abbey, 2019).

Andras reaktioner på våldtäkten

Positiva reaktioner från andra

I tidigare studier uttrycker de som har utsatts för våldtäkt att de önskar ett bemötande där de känner sig trodda, tagna på allvar och validerade i sina känslor och upplevelser (Jordan, 2001). Kvinnor som har utsatts för våldtäkt och som har valt att berätta om händelsen har beskrivit vissa reaktioner som positiva. Exempel på positiva reaktioner är att den lyssnande erbjuder hjälp, är stöttande och empatisk, tror på det som berättas samt försäkrar den utsatta om att det som hänt inte var hennes fel (Ahrens et al., 2007; Patterson, 2011). Sådana positiva reaktioner beskrevs i studien av Ahrens et al. (2007) kunna leda till att kvinnorna mår bättre efter det att de har berättat, att de känner sig tröstade, tryggare och lugnare, bekräftade i sin upplevelse och validerade i sina känslor. Att mötas med positiva reaktioner har associerats med upplevelse av kontroll och adaptiva copingstrategier (d.v.s. förmåga att hantera en stressfull situation på ett konstruktivt sätt; Ullman & Peter-Hagene, 2014). Exempel på sådana strategier kan vara att uttrycka sina känslor, att söka stöd av andra eller att kunna ifrågasätta maladaptiva tankar (t.ex. att den utsatta själv bär skulden för våldtäkten).

Kvinnor som har utsatts för våldtäkt och som har polisanmält händelsen har beskrivit vikten av att representanter för rättsväsendet delar information, då det får dem att känna det som att deras brottsutredare brytt sig om dem och trott på deras berättelse (Patterson, 2011). Vidare har uppvisad empati hos polis associerats med ökad sannolikhet att den utsatta dels avslöjar mer information, dels fortsätter den påbörjade rättsprocessen (Maddox et al., 2011). Såväl positiva som negativa reaktioner har inverkan på den utsattas återhämtning efter våldtäkten, däremot tenderar de skadliga effekterna av negativa reaktioner att ha en kraftigare påverkan än de skyddande effekterna av positiva reaktioner (Ullman & Peter-Hagene, 2014).

Negativa reaktioner från andra och stereotypa föreställningar

Negativa reaktioner från omgivningen i form av skuldbeläggande, stigmatiserande, distraherande, egocentriska och/eller kontrollerande reaktioner har relaterats till risk för ökat lidande, såsom förvärrade PTSD-symptom (Ullman & Filipas, 2001), att den utsatta tar på sig skulden för det som inträffat (Ahrens et al., 2007; Campbell, 2005; Patterson, 2011), eller att den utsatta upplever ilska och/eller skam (Ahrens et al., 2007; Maddox et al., 2011). Enligt Ullman och Peter-Hagene (2014) kan skuldbeläggande attityder och försök att kontrollera den utsattas känslor och handlingar förstärka den upplevelse av kontrollförlust som våldtäkten gett upphov till och leda till att den utsatta också upplever kontrollförlust över sin återhämtning.

Skuldbeläggande attityder från omgivningen kan ibland grunda sig på myter om våldtäkt (eng: rape myths; Adolfsson, 2018). Våldtäktsmyter refererar till fördomsfulla och stereotypa föreställningar om våldtäkt, förövare och offer (Burt, 1980), exempelvis att män inte kan kontrollera sina sexuella begär, att kvinnan själv provocerat fram våldtäkten eller att hon ljuger (Bohner et al., 2006). Myterna kan även inbegripa fördomar om hur den utsatta ska agera och reagera tiden efter våldtäkten (Maier, 2008). I tidigare forskning framkommer att de som blivit utsatta för en mer stereotypisk våldtäkt; som involverar en högre grad av fysiskt våld (Spohn et al., 2001) eller där gärningsmannen är obekant, fortfarande tycks ha störst chans att bli betrodda och positivt bemötta av polis samt få sitt fall gediget undersökt (Jordan, 2015; Rudolfsson, 2021). På motsvarande sätt har forskning visat att den utsatta betraktas som mindre trovärdig, samt att det är mindre chans att åtal väcks om den utsatta är yngre, tillhör en etnisk minoritet, har blivit våldtagen av en bekant, eller väntat längre tid med att anmäla våldtäkten (Patterson, 2011).

Re-viktimisering

Att berätta om våldtäkt för en professionell och mötas av negativa reaktioner riskerar förvärra och förstärka den traumatiska upplevelse som det första övergreppet inneburit, i litteraturen benämnt som en andra våldtäkt (Madigan & Gamble, 1991), sekundär viktimisering (Campbell & Raja, 1999; Patterson, 2011) eller re-viktimisering (Maier, 2008; Spencer et al., 2018). Exempel på sådant negativt bemötande från professionella är att den utsatta möts med misstro eller skuldbeläggande, att den lyssnande inte ger stöd, inte är empatisk utan i stället okänslig och avståndstagande (Maier, 2008; Patterson, 2011) eller att den utsatta inte förses med adekvat information (Maier, 2008). Re-viktimisering kan också uppstå som en konsekvens av att den professionella är passiv, det vill säga att den utsatta nekas hjälp eller inte får den hjälp som hon behöver (Campbell & Raja, 1999). Re-viktimisering är associerat till fler såväl psykologiska- som fysiska hälsoproblem hos den utsatta (Campbell et al., 2001).

Att genomgå en polisutredning och senare rättslig prövning har i flera tidigare studier kopplats till risk för re-viktimisering (Campbell et al., 2001; Jordan, 2015; Maier, 2008). Kvinnor som har utsatts för våldtäkt har rapporterat att de i mötet med representanter för rättsväsendet fått ökade emotionella besvär, känt sig misstrodda, oviktiga (Patterson, 2011), nedstämda, besvikna, att de skuldbelagt sig själva samt blivit motvilliga att söka ytterligare hjälp (Campbell, 2005). I en studie av Orth (2002) kunde re-viktimisering i samband med rättegång inte tillskrivas den psykologiska stress som brottet i sig orsakade, utan snarare till den utsattas upplevelse av rättvisa under processen. Processuell rättvisa präglas av möjligheten att få komma till tals, att känna att representanter för rättsväsendet behandlar parterna i målet med respekt, samt att beslutprocessen är opartisk och trovärdig (Tyler, 1997). Kvinnor som har utsatts för våldtäkt har beskrivit att upplevelsen av rättsprocessen har varit lika viktig som den straffrättsliga utkomsten av fallet (Jordan, 2001). I tidigare forskning har också professionella beskrivit den risk som finns att bemötandet efter ett övergrepp riskerar leda till re-viktimisering och ge förvärrande konsekvenser för den utsatta (Campbell & Raja, 1999; Carroll, 2022; Maier, 2008; Spencer et al., 2018).

Syfte och specifika frågeställningar

Att utsättas för en våldtäkt kan resultera i allvarliga konsekvenser för den utsattas hälsa. Tidigare forskning visar att andras bemötande efter våldtäkt kan såväl förbättra som förvärra konsekvenserna, och vidare, att genomgå en polisutredning och senare rättslig prövning har i flera tidigare studier kopplats till en ökad risk för re-viktimisering. Med bakgrund i detta var syftet med föreliggande studie att undersöka hur kvinnor som har utsatts för våldtäkt beskriver mötet med representanter för svenskt rättsväsende (poliser, åklagare, målsägandebiträden och försvarsadvokater) samt hur de beskriver sina erfarenheter av att genomgå en rättsprocess. Ett särskilt fokus var på om och hur kvinnornas beskrivningar kan relateras till teorier om re-viktimisering samt hur detta kan tänkas påverka psykisk hälsa och bearbetning av det som skett. Studien fokuserade på hela rättsprocessen, det vill säga från polisanmälan till domslut.

Specifika frågeställningar var: Hur beskriver kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt mötet med representanter för svenskt rättsväsende? Hur beskriver kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt erfarenheter av att genomgå en rättsprocess? Hur beskriver kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt att rättsprocessen har påverkat deras psykiska mående och möjlighet att bearbeta det som skett? Kan kvinnornas beskrivningar relateras till teorier om re-viktimisering?

Metod

Deltagare

Sex kvinnor som hade utsatts för våldtäkt deltog i studien. Deltagare var strax under 20 år till drygt 40 år gamla. Vid tidpunkten för intervjun hade en deltagare blivit våldtagen för 10 år sedan, en deltagare för drygt 3 år sedan och övriga deltagare hade blivit våldtagna under det senaste året. Deltagares relation till gärningsmännen var som tillfällig bekantskap, bekant, före detta pojkvän, sexköpare och okänd. Samtliga deltagare hade polisanmält våldtäkten och alla hade erfarenhet av att få sitt fall prövat i domstol, vilket utgjorde inklusionskriteriet för föreliggande studie. Fyra kvinnor hade påbörjat någon form av behandling för de psykiska besvär som våldtäkten och efterföljande rättsprocess gett upphov till. Behandlingar som beskrevs var individualterapi och/eller grupperapi hos psykolog, samtal hos kurator, och/eller läkemedelsbehandling. Två deltagare hade diagnosticerats med, samt fått behandling för, PTSD men flera deltagare beskrev symptom som är i linje med PTSD. För att säkerställa deltagares anonymitet, lämnas inga övriga detaljer.

Tillvägagångssätt

Denna studie har genomförts inom ramen för det pågående forskningsprojektet ”Kvinnor som utsatts för våldtäkt: Det initiala bemötandet av polis och medicinsk personal”. Projektet finansieras av Brottsoffermyndigheten (dnr 3108/18) och genomförs av ansvarig forskare, docent Lisa Rudolfsson, vid Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet. Projektet är etiskt granskat och godkänt av regionala etikprövningsnämnden i Göteborg, samt av Etikprövningsmyndigheten (dnr 88318, 2020–06910).

Projektet innefattar sammanlagt tre datainsamlingar, varav ingående intervjuer med kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt och som polisanmält brottet och/eller sökt akut hjälp inom vården. Rudolfsson rekryterade deltagare genom annonser på hemsidor för

stödorganisationer samt via annonser och informationshäften på gynekologiska akutmottagningar. Informationen innefattade en kort beskrivning av projektet och dess syfte, betonade frivilligheten att delta samt rättigheten att när som helst avbryta deltagandet (*för informationshäfte, se bilaga 1*). Samtliga intervjuer genomfördes av Rudolfsson, en intervju genomfördes på Göteborgs universitet och fem intervjuer genomfördes i konferenslokaler i de städer deltagare bodde. Varje intervju varade i 1,5 – 2,5 timmar vardera. Den första intervjun genomfördes i slutet av 2019 och den sista intervjun genomfördes under våren 2021 (datainsamlingen försenades med anledning av Covid-19). Intervjuerna ljudinspelades och transkriberades ordagrant, inklusive icke-verbal kommunikation, av Rudolfsson. Det sammanlagda antalet deltagare i den större datainsamlingen var 13. Vid tidpunkten för intervjun hade sex av deltagarna erfarenhet av att få sitt fall prövat i domstol. Endast dessa sex intervjuer ingår således i denna studie.

Frågeguide

Intervjuerna var semi-strukturerade för att möjliggöra för deltagaren att själv bestämma vad hon ville berätta, samt möjliggöra för deltagare att presentera ny information. I början av intervjun påmindes deltagare om att fokus för intervjun var erfarenheter av bemötande av polis och medicinsk personal, men att deltagaren var fri att berätta om sådant som hon själv ansåg vara viktigt. För att få bättre förståelse för deltagarens berättelse ombads kvinnan att berätta vilket år våldtäkten skedde och vilken relation hon haft till gärningsmannen/männen. Frågeguiden (*se bilaga 2*) bestod därefter av breda frågeområden och följdfrågor användes för att fördjupa och utveckla deltagares berättelse. Deltagarna fick frågor om det hade funnits någonting i bemötandet som dels varit hjälpsamt dels uppfattats negativt. De ombads också berätta om de haft några förväntningar på bemötandet innan och hur dessa i så fall stämte överens med deras faktiska upplevelser. Frågor om vilket behov deltagaren haft av stöd, vilka reaktioner hon mött från omgivningen samt hennes bild av upprättelse ingick också. Alla intervjuer avslutades med frågorna om det fanns något annat viktigt som deltagaren ville dela med sig av, hur det känts att genomföra intervjun samt hur kvinnan trodde att hon skulle må efter intervjun avslutats. Deltagarna uppmanades ta kontakt med Rudolfsson om de var i behov av att prata om de känslor som väckts i relation till intervjun. Möjlighet till ett stödsamtal med legitimerad psykolog erbjöds också, dock utnyttjades inte detta av någon av deltagarna.

Analys

Utgångspunkten för analysen var kritisk realism, med antagandet att data i någon mån kan återspegla verkligheten, men att detta kräver tolkning (Willing, 2006). Kritisk realism utgår från att alla texter, muntliga som skriftliga, får sin betydelse genom det språk som forskare och intervjuperson använder (Stoehrel, 2007). Således påverkas de människor som studeras av forskaren. Detta betyder dock inte att dessa människor börjar handla annorlunda när forskaren inte finns närvarande. De sociala praktiker som studeras anses inte vara en direkt produkt av de begrepp som används och därmed inte heller en direkt produkt av forskaren (Stoehrel, 2007).

Det transkriberade materialet analyserades utifrån abduktiv tematisk analys. Abduktion kan ses som ett tredje alternativ till induktion och deduktion, genom att det under processen sker en växelverkan mellan empiri och teori (Dubois & Gadde, 2002). Metoden innebar att analysen enbart fokuserade på den datamängd som var relaterad till de frågeställningar som var av intresse (Braun & Clarke, 2006), i detta fall bemötande av representanter för svenskt rättsväsende, erfarenheter av att genomgå en rättsprocess, samt psykologiska konsekvenser av

dessa erfarenheter. Data som berörde erfarenheter av möte med medicinsk personal exkluderades således ur analysen. Analysen utgick från Braun och Clarkes (2006) beskrivning av tematisk analys på såväl semantisk som latent nivå. Tematisk analys är en flexibel metod som kan användas för att summera nyckelkomponenter och mönster i en stor mängd data (Braun & Clarke, 2006).

I ett första steg, lästes materialet i sin helhet utan försök att passa in data i ett teoretiskt ramverk. Sammanfattande noteringar fördes i marginalen över idéer som uppstod vid läsning. En lista över det som observerats i data under första genomläsningen upprättades. I ett andra steg, lästes materialet igenom en andra gång och kodning påbörjades. Data kodades systematiskt genom att de dataextrakt som var relevanta för frågeställningarna matchades samman med kodord från tidigare nämnd lista. Kodningen genomfördes manuellt (inget dataprogram för kvalitativ analys användes). I ett tredje steg, färgmarkerades varje dataextrakt utifrån den färg som koden givits. Segment från data kodades med ett eller flera kodord och dataextrakt fördes samman under dess gemensamma kodord i en separat datafil.

I det tredje steget diskuterades de initiala koderna med handledare och dessa klustrades sedan samman under tentativa temabenenämningar. I det fjärde steget lästes materialet igenom i sin helhet igen, dataextrakt kodades på nytt, flyttades och togs bort i de fall då de ansågs irrelevanta för frågeställningarna. I det femte steget utformades en tankekarta för att se samband och mönster mellan initiala temabenenämningar. Tillsammans med handledare diskuterades de mönster som framkommit i förhållande till datamängden i sin helhet och i det sjätte steget skapades två huvudteman: ”*De andra och systemet*” samt ”*Jag i systemet*”, med tre underteman vardera. I samband med att resultatet författades förfinades de underteman som framkommit och gavs slutgiltiga temanamn. Förfinandet av underteman resulterade i att det sistnämna huvudtemat fick fyra underteman i stället för tre.

Resultat

Syftet med föreliggande studie var att undersöka hur kvinnor som har utsatts för våldtäkt beskriver mötet med representanter för svenskt rättsväsende (poliser, åklagare, målsägandebiträden och försvarsadvokater) samt hur de beskriver sina erfarenheter av att genomgå en rättsprocess. Ett särskilt fokus var på om och hur kvinnornas beskrivningar kan relateras till teorier om re-viktimisering samt hur detta kan tänkas påverka psykisk hälsa och bearbetning av det som skett.

För att underlätta läsning har citaten genomgått lätt redigering. Alla namn är fingerade. Resultaten presenteras i två huvudteman med tre respektive fyra underteman, se *Tabell 1*.

Tabell 1.

Huvud- och undertema.

Huvudtema	Undertema
De andra och systemet	<i>Brist på information och hur den förmedlas</i> <i>Bemötandet är avhängigt individen</i> <i>De ifrågasätter och misstror mig</i>
Jag i systemet	<i>Jag kämpar med att förstå</i> <i>Jag har ingen kontroll</i> <i>Jag tvingas återuppleva mitt trauma</i> <i>Jag kommer inte vidare</i>

De andra och systemet

Deltagarna beskrev att rättsprocessen hade kantats av stor osäkerhet, rädsla, ilska och ökad stress. Upplevelsen av att de under processen saknat information var framträdande och för vissa ledde denna informationsbrist till att de kommit att ta eget ansvar för processens fortskridande. I de fall då deltagare beskrev att information hade förmedlats, beskrev de hur den kunde komma plötsligt och oväntat samt att informationsinnehållet kunde vara upprörande. Vilket bemötande kvinnorna mottagit varierande både inom och mellan intervjuer och föreföll vara avhängigt vilken individ inom aktuell profession som deltagaren hade mött. Likaså framkom individuella skillnader i vilket bemötande som deltagare hade önskat. Flera deltagare beskrev att de hade blivit bemötta med misstro och ifrågasättande gällande de reaktioner som de haft såväl under som efter våldtäkten. Ifrågasättandet kunde leda till att deltagare kom att tvivla på sig själva och sina reaktioner samt skuldbelägga sig själva för det de hade utsatts för.

Brist på information och hur den förmedlas

Ett fåtal deltagare beskrev att utredande polis hade försett dem med information om vad som hände i förundersökningen och att det hade verkat tröstande. En deltagare beskrev att bemötande polis hade tydliggjort varför vissa frågor ställdes under förhöret, vilket beskrevs ha mildrat den påfrestning som förhöret innebar. Likaså beskrev deltagare hur det hade varit betryggande att bli upplyst om anledningen till utebliven information, när utredningen drog ut på tiden. I de fall polisen hade förberett och uppdaterat kvinnan om händelseförloppet beskrev deltagare den bemötande polisen som närvarande och omhändertagande.

Hon [utredande polis] var väldigt, alltså väldigt bra för att hon sms:ade mig också varenda gång det var en uppdatering i processen... så fort ett steg hände. Hon var så här 'nu ska vi hämta honom', 'nu har vi hämtat honom' eller så här 'han sitter här, du är där'... 'ring mig'. Alltså verkligen så här jätte... passade upp och hon svarade om jag skrev till henne också.

Det vanligaste var dock att deltagare beskrev att de hade saknat information både inför och under förundersökning och senare domstolsförhandlingar, vilket bidrog till osäkerhet och ökad stress. En deltagare beskrev med besvikelse hur hon hade åkt till sjukhuset för sent för att kunna genomföra en spårsäkrande gynekologisk undersökning, eftersom polisen inte hade informerat henne om det när hon anmälde. I efterhand attribuerade hon detta till att hon inte hade klarat av att vara "det perfekta offret". Flera deltagare beskrev att de hade upplevt osäkerhet inför vad som skulle hända efter anmälan och att de hade saknat tydlighet och förberedelse på vad som händer under det inledande förhöret. En deltagare hade inte ens förstått att det var just ett förhör som genomfördes.

Och då, jag gick dit med inställningen att 'jag ska bara göra en anmälan och sen kommer jag få göra förhör vid senare tillfälle'. Men den här anmälan gled in i det första förhöret, och jag var inte medveten om att det hände.

Deltagare beskrev hur de hade önskat få information om varför vissa frågor ställdes under förhöret och att polisen skulle ha förberett dem bättre på de känslor som kunde väckas i relation till dessa frågor. Ett par deltagare beskrev hur upprörande det hade varit att under förundersökningen konfronteras med information om våldtäkten som de tidigare inte hade varit medvetna om, exempelvis att delar av våldtäkten filmats. En deltagare berättade hur polisen hade ringt upp en nära anhörig i stället för att ta direktkontakt med henne, och på så sätt

offentliggjort det som hänt. Ytterligare en kvinna beskrev hur stressande det hade varit när hennes målsägandebitråde hade ringt henne med information som upprörde när hon var på sitt jobb. Flera deltagare uttryckte frustration över att polis hade noterat faktafel i förhørsprotokollet, blandat ihop information eller skrivit sådant som målsägande inte hade sagt. En kvinna beskrev hur svårt det hade varit att beskriva våldtäkten i ord under förhöret, och att informationen i förhørsprotokollet därför blivit missvisande och förminskat hennes upplevelse. En annan kvinna uttryckte ilska mot den polis som förhört henne då sammanfattningen från förhöret hade varit kort och saknat viktig information.

Ja, jag var så arg [fnissar till] på det där. Och jag tycker att det var väldigt dåligt av henne [utredande polis] att, att skriva så... Och att inte ha med liksom allt. Alltså, det var ju också, sammanfattningen är så här kort liksom och det var... jag berättade många grejer och det var saker som inte togs med där heller... ja, allting är väldigt dåligt [fnissar till med tårar i ögonen] känner jag när jag pratar om det.

Några deltagare beskrev hur de bara hade fått information i början av utredningen och att de hade önskat information kontinuerligt under hela processen. Bristen på information i kombination med långa utredningstider gav upphov till ilska och rädsla för att polisen inte arbetade med deras fall, eller att de hade blivit bortglömda. Flera deltagare beskrev hur den bristande informationen hade lett till att de själva försökt få kontroll över situationen, förstå vad som hände och att de känt eget ansvar att själva samla in information och bevis. Det framkom också besvikelse kring hur information hade förmedlats inom och mellan professioner. En deltagare berättade att polis hade kontaktat vittnen för att genomföra förhör, trots att vittnena redan blivit förhörda av en annan polis. Dessa vittnen fick i sin tur informera berörd polis om vilka vittnen som ännu inte hade kontaktats. Sådant slarv fick deltagare att ifrågasätta polisens interna informationsutbyte. En annan deltagare beskrev att det bristande informationsutbytet inom Polismyndigheten hade lett till att bevismaterial försvunnit, vilket hade påverkat utredningen negativt.

Och då så sa hon att 'vi måste ta din mobil [för spegling]' och jag sa 'men ni har ju redan gjort det' och hon bara 'nej vi har inte fått den informationen'. För då hade [storstaden där det hände] liksom skickat över ärendet till [andra storstaden] och då hade de inte skickat med allting av någon anledning... så då saknades speglingen, så de fick göra om den och då hade jag ju blockat... då hade meddelanden försvunnit, så det sabbade ju den andra utredningen också. Det blev jätte... ja det var så dåligt.

Några deltagare beskrev att de varken hade fått information om eller tilldelats ett målsägandebitråde inför det första förhöret. En deltagare beskrev att hon sökt på internet och på det viset hittat en juridisk rådgivare genom en ideell förening, medan en annan deltagare beskrev att det var kuratorn på sjukhuset som informerat henne om att hon borde ta kontakt med ett målsägandebitråde. Ytterligare en deltagare beskrev med ilska att hon inte hade vetat vad ett målsägandebitråde var för något och att hon informerats om denna rättighet först flera månader efter anmälan. Flera deltagare beskrev också hur kontakten med det målsägandebitråde de hade tilldelats inte hade fungerat, och att de blivit utan information även där.

Jag fick inget målsägandebitråde och det är det som jag i efterhand är mest arg över. För då frågade hon mig, polisen frågade mig då så här 'jamen vill du ha ett målsägandebitråde?' jag bara 'ja' så här, 'äh vad är det?' liksom. Och då fick jag ett som jag träffade, hon var inte heller bra, jag bytte senare, jag tror jag träffade henne två gånger typ... men då hade det redan gått flera månader.

När stödet från målsägandebiträde uteblev blev deltagare också utan information om sina rättigheter under processen. Att sakna målsägandebiträde innebar att inte ha möjlighet att ställa frågor till någon juridiskt kunnig vilket gjorde det svårt att förstå juridiska termer. Även i de fall då deltagare haft ett målsägandebiträde beskrev några deltagare bristande information. En kvinna berättade att hennes målsägandebiträde hade givit henne information som lett till att hon kommit att hoppas på en fällande dom och att det därför blivit än mer chockerande och än mer svårförståeligt när gärningsmannen sedan friats. Ett par deltagare vars tingsrättsdom hade överklagats, beskrev förvirring och sorg över att de inte hade haft rätt till en juridisk företrädare i de senare hovrättsförhandlingarna. I dessa fall fick deltagare förlita sig på information från åklagaren, vilket beskrevs som svårt då åklagaren var svår att nå. För dessa deltagare hade bördan blivit än tyngre att själva skaffa sig information och uppdatera sig om händelseförloppet.

För att, jag har ju blivit nekad till en advokat... Jag fick ha en advokat i det första [//]. Det betyder att jag får ingen information [//] Jag har behövt plocka upp luren, ringa till hovrätten för att ens få ett målnummer [//] för att ens behöva bekräfta att jag är jag, och att få tag i en åklagare är jättesvårt. Och då har [åklagaren] ändå gjort mer än vad hon ska. Men hon har ju fullt upp, jag förstår det också. Det är därför jag också har sagt att jag vill ha ett målsägandebiträde [//] för att hon ska kunna ge mig information.

Att inte få information om varför vissa beslut tagits, exempelvis varför gärningsmannen friats i väntan på sin dom gav upphov till osäkerhet. Deltagare lämnades då själva till egna tolkningar vilket gav upphov till rädsla för att åtalet skulle ogillas. En deltagare beskrev att åklagaren efter rättegångsprocessen hade förklarat varför vissa beslut tagits, vilket hade ökat hennes förståelse. Vidare beskrev flera deltagare att de saknade förklaring till domsluten. Några deltagare tolkade domslutet som att man i rätten inte hade trott på deras berättelse, och en deltagare beskrev hur hon hade uppfattat domslutet som så vinklat att gärningsmannens berättelse framstod som fakta. Deltagare beskrev också svårigheterna med att få domslutet skickat till sig via mejl. De gav uttryck för hur svårt det hade varit att förstå domen, eller varför åklagare hade valt att inte överklaga i de fall gärningsmannen hade friats. I de fall då information hade förmedlats, beskrev deltagare hur den kunde komma plötsligt och oväntat. Att oväntat och vid fel tillfälle slungas tillbaka till den traumatiska händelsen beskrevs ge upphov till att ständigt tvingas vara på sin vakt och att aldrig helt kunna glömma det som hänt: ”Så det är väl också lite så här... det försvinner aldrig ifrån en. För när man minst anar det så får man ett sådant där brev eller ett samtal från polisen så där [viskar] Det är så sjukt...”

Bemötandet är avhängigt individen

Upplevelsen av bemötande skiljde sig åt både inom och mellan intervjuer. Endast en deltagare beskrev hur bemötandet hade varit bra vart hon än vänt sig, medan övriga deltagare beskrev hur bemötandet hade varierat under processens gång. Detta föreföll ha mindre att göra med vilken profession deltagaren hade träffat, utan snarare med vilken individ inom professionen som deltagaren hade mött. Vissa deltagare beskrev att enskilda poliser hade varit noga med att erbjuda stöd, att de varit tillmötesgående och/eller mjuka i sitt bemötande. I de fall polisen hade varit bekräftande och empatisk beskrev deltagare att det hade fått dem att känna sig trygga, mindre ensamma och trodda.

Jag alltså, jag är jätteglad för min utredare, hon är... hon var jättebra och empatisk och hon var redan från... sekund ett så här 'jag tror på dig' och 'jag kommer kämpa för din rättvisa' liksom. Men de andra [aktörer under senare domstolsförhandling], alltså nej.

Några deltagare beskrev hur de hade uppfattat det som att polisen hade tagit deras upplevelse på allvar och signalerat engagemang. En deltagare beskrev att hon upplevt detta när de poliser som hämtat henne från brottsplatsen senare hade vittnat under rättegång. Ett par deltagare berättade att den utredande polisen hade varit med under rättegångsdagarna, vilket signalerat engagemang och intresse att utvecklas i sin yrkesroll på ett sätt som skulle gynna andra målsägande. Andra deltagare beskrev en annan upplevelse, där de hade uppfattat enskilda poliser som hårda, okänsliga, skuldbeläggande och/eller oengagerade. En deltagare beskrev att en polis hade fällt kommentarer som fått henne att känna att hon gjort fel och själv var att skylla för det som hänt. En annan deltagare beskrev hur polisen hade fokuserat på fel saker i samband med förhöret, exempelvis beklagat sig över att det luktade mycket parfym i rummet i stället för att vara närvarande i målsägandes upplevelse och berättelse. Ytterligare en deltagare beskrev upprört att polis hade fällt olämpliga kommentarer om gärningsmannens sexuella preferenser när de tittat på filmat bevismaterial.

Han [polisen] sa typ så här att han hade fått uppfattningen om att... den här killen var en lite så här... som gillade en typ av sex som kanske inte vem som helst tycker om. Och det sa han till mig då, i samband, eller till oss [deltagare och målsägandebitråde] under tiden vi tittade på det här. Eller... precis innan och jag minns att jag så här typ fräste åt honom att så här 'fast vaddå, om han gillar hårt sex så måste det väl fortfarande finnas ett samtycke?'

Vilket bemötande deltagare hade fått tycktes dock inte endast vara beroende av den person de träffade utan också av vilka egna behov de hade. Flera deltagare beskrev hur de hade uppskattat att bli bemötta med medkänsla, medan en deltagare beskrev att hon i stället hade uppskattat att polisen hade haft ett sakligt och normaliserande bemötande.

Väldigt vänlig... utan att bli [lägger huvudet på sned] 'nah' [//] Alla liksom 'du är en person... normal person som har varit med om någonting jobbigt och...' Så det här... oladdade sakliga bemötandet tyckte jag väldigt mycket om... För att bli klappad på huvudet, det hade varit [fel] [fnissar].

Upplevelsen av bemötande beskrevs också kunna skifta under ett och samma möte. En deltagare beskrev det som negativt att polisen inte hade verkat opartisk under förhöret, utan uttryckt skiftande åsikter, där deltagaren uppfattat det som att polisen ibland varit på hennes sida och ibland på gärningsmannens. I jämförelse med beskrivningar av poliser var berättelserna om mötet med målsägandebitråde färre, vilket några deltagare attribuerade till att målsägandebiträdet inte varit så närvarande under processen. I de fall målsägandebiträdet hade funnits närvarande varierade deltagares upplevelser. I några fall hade deltagare haft olika målsägandebiträden under processens gång och då upplevt att bemötandet skiljt sig åt mellan de olika målsägandebiträdena. Flera deltagare beskrev att deras målsägandebitråde hade varit ett viktigt stöd under processen, genom att de hade förberett och gett råd inför rättegången, samt agerat tröstande under såväl förundersökning som senare domstolsförhandlingar. Andra deltagare beskrev att de inte hade varit nöjda med målsägandebiträdets bemötande. En deltagare beskrev hur hennes målsägandebitråde hade fällt onödiga kommentarer om gärningsmannens reaktioner under rättegången och en annan deltagare beskrev att det var jobbigt att ta del av diskussioner kring skadestånd då detta upplevdes ta bort fokus från de verkliga konsekvenser som våldtäkten gett upphov till.

Ja men [målsägandebitråde sa] 'du behöver en lapp för att du inte har kunnat inställa dig för arbete och då fyller du i den här lappen' och 'ja men Camilla du har inte kunnat

jobba idag och då fyller du i den här blanketten för utebliven inkomst'... Det skiter väl jag i, ge mig mitt liv tillbaka liksom. Ge mig min oskuld tillbaka... [gråter, tystnad].

Det framkom få beskrivningar av åklagarens bemötande under intervjuerna, vilket till viss del framstod bero på att deltagare haft sparsam kontakt med sin åklagare. Några deltagare beskrev att enskilda åklagare, i likhet med polis, sagt vissa kommentarer som uppfattats som onödiga eller skuldbeläggande. Flera deltagare uttryckte däremot tillfredsställelse med åklagarens arbete under domstolsförhandlingarna och att åklagaren då uppfattats som engagerad och driven. Gällande försvarsadvokaternas bemötande tycktes detta inte vara avhängigt den professionella individen utan snarare avhängigt just professionen. Samtliga deltagare beskrev mötet med försvarsadvokaterna som negativt. Flera uttryckte ilska gentemot försvarets strategier, kommentarer och frågor, tillika deras attityd som beskrevs som okänslig och otrevlig. Flera deltagare beskrev att försvarsadvokaten hade varit hård och en deltagare beskrev hur påfrestande det hade varit att känna att försvarsadvokaten hade makten och kunde bestämma över henne.

Han var... jävlig att ha emot sig ... verkligen... Och just eftersom hela... det som jag har känt har varit en av de jobbigaste känslorna, det är att någon annan bestämmer över mig. Att någon annan, det känns som att någon sitter på mig – alltså bokstavligen sitter på mig och har makten och jag kan inte röra mig. Den sitter över mina armar och jag kan inte röra mig, så känns det när någon då går på så hårt.

Samtidigt uttryckte flera deltagare förståelse för att försvarsadvokaten behövde ställa påträngande frågor som en del av sitt jobb, men deltagare önskade att det kunde ha gjorts på ett annat sätt och med ett annat språkbruk. En deltagare beskrev att försvarsadvokaten hade försökt förringa den fysiska skada som våldtäkten orsakat, genom att ställa integritetskränkande frågor om hur kvinnan gick till väga då hon kissade, det vill säga kunde ett sår i underlivet verkligen svida under toalettbesök. Sådana utfrågningar kunde få deltagare att uttrycka förakt gentemot försvarsadvokaten.

Jag... föraktar henne [försvarsadvokaten] än idag. Jag förstår att hon måste göra sitt jobb men hon frågade mig under rättegången [//] alltså för jag hade ju en spricka i underlivet och hon ville ju liksom minimera den skadan [//] och hon började ställa frågor i rättegången, typ så här 'jaha, hur kissar du', 'hur kommer det sig att det kommer kiss däri?' 'Torkar du dig bakåt?' [//] Det var väl egentligen det värsta med rättegången just när hon gick in där och bara 'fast det är ju omöjligt att det skulle ha kommit kiss i den här sprickan'.

De ifrågasätter och misstror mig

Redan innan beslutet att polisanmäla hade deltagare föreställningar om den process som väntar den kvinna som väljer att anmäla våldtäkt. Deltagare uttryckte visshet om svårigheterna att få en fällande dom och förväntade sig att de skulle bli bemötta med misstro och ifrågasättande. Flera deltagare beskrev förväntningar på hur de som offer borde se ut och bete sig och många var rädda för att bli ifrågasatta om de och deras reaktioner inte passade in i bilden av ett offer för våldtäkt. En deltagare beskrev att hon hade tvekat på om hon skulle polisanmäla eftersom den våldtäkt hon hade utsatts för inte stämde överens med den stereotypiska bilden av våldtäkt. Föreställningar om vad som krävdes för att bli trodd påverkade deltagare under rättsprocessen och tycktes bidra till ökad stress. En deltagare beskrev att anledningen till att hon hade berättat om våldtäkten för anhöriga var för att hon visste att det skulle göra henne mer trovärdig. En annan deltagare uttryckte att hon var tacksam för att hon inte hade varit berusad den kväll då våldtäkten skedde och beskrev hur vittnen fått

intyga detta under rättegången. Ytterligare en deltagare beskrev hur jobbigt det hade varit att polisen ifrågasatt hennes alkoholintag i samband med våldtäkten. Sådant ifrågasättande fick deltagare att känna det som att de behövde försvara sig och att de genom alkoholintaget blev sårbara för missuppfattningar kring den situation de hamnat i.

Och jag sa att jag hade druckit det, och hon sa 'Oj drack du så mycket? Varför drack du så mycket?' och... [suckar] [//] och för övrigt är det en utav de sakerna som hänger med mig, varför sitter hon och ifrågasätter... mitt alkoholintag och det återkommer senare. Men... jag säger då 'Jag vet fortfarande inte vad som har hänt, men jag vet att det här är inte någonting jag gör. Jag skulle aldrig gå hem till någon'. Och då säger hon, återigen att hon kliver in med sina... egna tankar och reflektioner 'ja, man ska aldrig säga aldrig för man, man vet faktiskt inte vad man är kapabel till att göra'.

Flera deltagare beskrev hur de under såväl förundersökningen som senare domstolsförhandlingar blivit ifrågasatta avseende deras reaktioner under våldtäkten och flera tillskrev detta till fördomar om såväl våldtäkt som våldtagna kvinnor. En deltagare beskrev hur polis hade ifrågasatt varför hon hade blivit rädd för gärningsmannen med tanke på att han inte var att betrakta som en stor och stark man. Deltagare beskrev också att försvarsadvokater hade ställt frågor som tycktes antyda att deltagaren själv var ansvarig för det som hade hänt, eller att deltagaren själv hade initierat gärningsmannens agerande.

'Du var ju med på det här' liksom. Och han försökte ju, försvarsadvokaten försökte ju få mig att framstå som att jag var hundra procent med på det här och att det var jätte, alltså helt frivilligt och... att [gärningsmannen] hade varit superschysst mot mig och att jag hade liksom varit delaktig och drivit på att det här skulle hända.

Deltagare beskrev också hur de hade blivit ifrågasatta kring att de inte hade gjort tillräckligt fysiskt motstånd. Deltagare beskrev hur försvarsadvokater hade uttryckt att de borde ha varit förmögna att göra mer motstånd eller antytt att det hade varit mer effektivt om de tydligare hade sagt nej. Sådant ifrågasättande upprörde då det signalerade bristande kunskap om hur kvinnor kan reagera under våldtäkt och tycktes i efterhand också få några deltagare att själva tvivla på om de gjort tillräckligt för att skydda sig.

Så jag har försökt så här tänka tillbaka... och hitta liksom allt motstånd som jag gjorde och det är jättemycket [rösten spricker igen, gråter] hela vägen liksom [suckar] och jag tror att... det är en sådan frustration att det liksom inte, jag vet inte om det är att kunskapen inte finns eller om det liksom är att lagarna är stela, jag vet inte varför, men att sådant inte synliggörs.

Deltagare beskrev hur förundersökningen och senare rättegång kommit att lägga fokus på vilka reaktioner deltagaren hade uppvisat efter våldtäkten. En deltagare beskrev hur polis hade varit skeptisk gentemot henne eftersom hon hade varit trevlig och glad vid deras möte. Flera deltagare beskrev att försvarsadvokater hade använt deras reaktioner som motbevis under domstolsförhandlingarna. Deltagare beskrev också att det fanns reaktioner som ansågs vara mer "rätt", exempelvis att gråta, och att reaktioner som inte gick i linje med dessa hade använts till gärningsmannens fördel.

Alltså det där är ju... det var egentligen det de använde mest emot mig under rättegången, alltså försvararen och så, just att jag inte var... initialt ledsen när jag mötte mina kompisar första dagen precis efter. Jag grät inte, jag grät inte under första polisförhöret.

Att det under rättsprocessen lades stor vikt vid kvinnans reaktioner beskrevs spä på deltagarnas uppfattningar om svårigheterna att bli trodd och flera deltagare uttryckte häpnad inför att systemet inte hade utvecklats mer. Även deltagarnas känslouttryck under domstolsförhandlingen upplevdes ha betydelse för deras trovärdighet och i förlängningen för domslutet, där det framstod som fördelaktigt om deltagaren hade blivit illa berörd och ledsen i rättssalen.

Alltså han fick ju tre års fängelse. Och jag tror att det var mycket för att jag var, alltså så pass berörd i rättssalen. Att jag liksom, när jag skulle gå in genom dörrarna och de, kriminalvårdarna kom in med honom – och samtidigt så kom han från det hållet – och jag kom in från det hållet. Och jag typ, alltså jag skrek rakt ut och började gråta. [//] Och jag tror, och det är ju också jättehemskt men jag tror att domarna tyckte att den reaktionen från min sida gjorde att... det var mer trovärdigt också.

Vidare beskrev deltagare att försvarsadvokater hade försökt att hitta kryphål i kvinnans berättelse genom att belysa subtila skillnader mellan det initiala förhöret och det som sades under domstolsförhandlingen. En deltagare beskrev att hon inom sjukvården hade fått lära sig att tala om våldtäkten i neutrala termer för att tydliggöra att handlingarna hade skett utan samtycke, men att dessa neutrala termer sedan kommit att vändas mot henne under rättegången.

Så när jag då bytte ut i, under rättegången att säga det på det sättet, att jag hade en tunga i mig – då ifrågasatte han [försvarsadvokaten] det. Han bara 'ja men vad är, vad är skillnaden? Du säger ju 'slicka' här [i förundersökningsprotokollet], vad är, vad menar, hur menar du nu? Det är ju väldigt stor skillnad om, om tungan bara är still'.

Deltagare beskrev det som påfrestande att hamna i en position där de behövde förklara och försvara sig. Ifrågasättandet kunde även leda till att deltagare kom att tvivla på sig själva och sina reaktioner samt skuldbelägga sig själva för det de hade utsatts för. Flera deltagare gav uttryck för en känsla av att rättspraxis varit tiltad till gärningsmannens fördel, vilket fick några deltagare att beskriva sina erfarenheter av rättsprocessen som ytterligare en våldtäkt.

Det känns också som en våldtäkt utav rättssystemet [//] med det som har hänt mig... alltså... man är så rädd för att döma någon...felaktigt... att man... inte dömer någon även när det har hänt något. Det är så det känns.

Jag i systemet

Deltagare beskrev att det efter våldtäkten hade varit svårt att förstå och benämna det som hänt som just våldtäkt. Den stress och chock som följt av våldtäkten beskrevs av flera deltagare som en katalysator för ett ökat behov av kontroll, samtidigt beskrev deltagare hur de hade förlorat kontroll genom att ge bort makten till rättssystemet. Sådan kontrollförlust gav upphov till en mer intensiv rädsla och känslor av maktlöshet. Den rättsliga processen innebar att deltagare tvingades återuppleva våldtäkten genom att vid upprepade tillfällen återberätta händelsen. Att återge detaljerade beskrivningar från våldtäkten beskrevs som utlämnande och integritetskränkande. Våldtäkten och rättsprocessen beskrevs ha försämrat deltagarnas psykiska mående markant. Eftersom processen varit lång och utdragen hindrade det också deltagare från att bearbeta sina erfarenheter och gå vidare. Eftersom deltagare beskrev sig som fast i händelsen kom också upplevelsen av upprättelse att bli tudelad.

Jag kämpar med att förstå

Samtliga deltagare beskrev att de efter våldtäkten hade befunnit sig i chock och att det därför hade varit svårt att dels förstå vad de hade blivit utsatta för, dels att benämna det som hänt som just våldtäkt.

Efteråt så var jag ju i chock... för jag förstod inte vad som hände. Jag bara... grät hela dagen efter och sov typ bort hela det första dygnet. [/] Och var så här 'Vad har hänt? Vad har han gjort?' [/] I mitt huvud kunde jag liksom inte förstå att det var en våldtäkt så jag kunde inte sätta orden i min mun – även om jag visste om att det var det.

En annan deltagare beskrev att hon hade åkt till jobbet direkt efter den medicinska undersökningen på sjukhuset, eftersom hon fortfarande inte helt kunde greppa vad hon varit med om. Svårigheterna att förstå och att benämna fick några deltagare att vänta med polisanmälan. En deltagare beskrev hur anhöriga i direkt anslutning till våldtäkten hade frågat henne om hon ville åka till polis eller sjukhus, men att hon där och då inte hade kunnat förstå varför hon skulle göra det.

För jag minns att de frågade... om jag ville att de skulle köra mig någon annanstans. Och jag var så här 'Vad menar ni? Ta hem mig bara' [fnissar] Men de frågade tydligt om jag... ville att de skulle köra mig till sjukhuset eller till polisen eller så för att, ja [fnissar] för att det är väl det man ska göra efter en våldtäkt i bästa fall... Men, ja jag var ganska borta...

Flera deltagare beskrev hur det hade tagit tid att ta in och förstå vad som faktiskt hade hänt, och de deltagare som hade anmält nära inpå händelsen beskrev alla hur svårt det hade varit att bli förhörd i nära anslutning till våldtäkten, eftersom de fortfarande inte fullt ut förstod vad de hade utsatts för. En deltagare beskrev hur svårt det hade varit att återge ett kronologiskt händelseförlopp eftersom minnet av våldtäkten var fragmenterat. En annan kvinna beskrev det som en fördel att anmäla tidigt, eftersom hon upplevde att hon med tiden kommit att förtränga mycket av händelsen. I sådana fall fungerade det nedskrivna polisförhöret som en hjälp att minnas.

Därför, jag kan se nu att det är bra att man ändå [anmäler] fort för det är många saker som hjärnan sen vill förtränga. Och inte riktigt kanske har skapat sig en bild av, men sen när man får läsa sina förhör så kommer man ju ihåg många grejer.

En deltagare beskrev att hon under förhöret inte hade klarat av att besvara vissa frågor, delvis för att det var svårt att klä händelsen i ord. På grund av dessa svårigheter beskrev några deltagare det som problematiskt att i nära anslutning till våldtäkten påbörja den rättsliga processen, i synnerhet som representanter för rättsväsendet beskrevs sakna kunskap om akuta traumareaktioner.

För det tror jag är ett jättestort problem, alltså att de inte vet... att det fattas kunskap. Och att de, det är så mycket, särskilt så här i... om man anmäler ganska snabbt efter att ett övergrepp har skett... man är så himla konstig.

Under polisförhör ombads deltagare att ge detaljerade beskrivningar av hur våldtäkten hade gått till, hur det hade känts och/eller hur länge olika delar av våldtäkten hade pågått. Deltagare beskrev då att det ibland var svårt att förstå på vilket sätt frågorna var relevanta för utredningen eller för domstolens prövning. Likaså beskrev deltagare att frågorna inte tog hänsyn till det psykologiska tillstånd som en kvinna befinner sig i under en pågående våldtäkt.

Och jag menar, domstolen har väl aldrig skrivit så här 'han blev dömd för att det var femton slag i stället för åtta' men polisen och åklagaren frågade ändå 'hur många slag? Hur lång tid pågick det här orala övergreppet?' Jag var så här, 'jag försökte fokusera på att inte dö så jag kan inte, jag har inte en exakt tidsuppfattning'.

Samtidigt som deltagare försökte förstå sin egen upplevelse kämpade flera med att försöka förstå omgivningens reaktioner, vilket beskrevs som påfrestande: "Dels så är det ju alla de här upplevelsena som man får från utomstående som man ska ta in, sen är det alla upplevelser inom en själv som man ska ta in och förstå sig på."

Jag har ingen kontroll

Den stress och chock som följt av våldtäkten beskrevs av flera deltagare som en katalysator för ett ökat behov av kontroll, samtidigt som deltagare beskrev hur den pågående rättsprocessen fråntagit dem just kontroll. En sak som tycktes extra svår att hantera var att inte kunna kontrollera nästa steg eller förbereda sig på det som skulle komma då så mycket av förundersökningen innebar att oförutsägbara saker hände. En deltagare berättade hur hennes medicinska provsvar hade lett till att hon kommit att misstänkas för narkotikabrott, vilket upprörde och ledde till ytterligare oro kring huruvida hon skulle kunna bevisa sig oskyldig.

Men... då hade jag ändå berättat om hela kvällen... också om hans narkotikaproblem och sådana saker... Och... då blir jag, liksom, misstänks för narkotikainnehav. Och jag fick ju en chock när min advokat sa 'det här kommer bli ett separat mål... detta är för din skull, för att inte hans försvar i rätten ska kunna trycka på någonting som du får en chock av'. [//] Först och främst får jag största chocken för att jag tänker att [//] 'jag vet ju att det inte är jag, men hur ska jag kunna bevisa att det inte är jag?'

Deltagare beskrev hur de hade förlorat kontroll genom att ge bort makten till rättssystemet och några deltagare beskrev denna kontrollförlust som ytterligare ett övergrepp. Att genomgå en rättslig process, få sin berättelse ifrågasatt och att uppleva krav på hur en våldtagen kvinna "ska" bete sig beskrevs leda till känslor av maktlöshet.

Men... det är nästan som att det känns som att man är med om ett övergrepp på nytt – att någon annan bestämmer hur jag får må, någon annan bestämmer... hur jag ska vara... hur jag ska jobba [//] Alltså så här, det blir det här fortsatta övergreppet av att någon annan har, någon annan bestämmer, någon annan... sitter på en igen.

Några deltagare beskrev att de hade varit rädda för att gärningsmannen skulle skada dem för att de hade polisanmält och alla deltagare beskrev det som stressande när polisen informerade gärningsmannen om anmälan. Den kontrollförlust som det innebar att överlämna vad som skulle hända till polisens och åklagares beslut kunde ge upphov till en än mer intensiv rädsla. Några deltagare beskrev också hur anmälan om just sexuellt våld hade gjort dem sårbara för att gärningsmannen skulle göra sin version av vad som hänt känd för andra, vilket tycktes ge upphov till skam.

Ja jag visste ju inte, jag trodde att han skulle döda mig liksom så jag... jag tyckte det var jätte... läskigt att tänka på. Och så här 'om han får veta att jag har gjort den här anmälan, vad kommer han säga om mig?' Alltså det, jag skämdes ju jättemycket.

Alla deltagare beskrev mötet med gärningsmannen under rättegång som upprörande. En deltagare berättade hur det hade hjälpt henne att återfå kontroll genom att hon hade fått ett enskilt rum under rättegången och därmed sluppit att möta gärningsmannen. Att förlora kontroll, dels genom våldtäkten dels genom rättsprocessen tycktes hos flera deltagare ge

upphov till ensamhetskänslor, genom att det också tycktes ligga utanför deltagares kontroll att få det stöd de behövde. Några deltagare beskrev att omgivningen hade tagit deras parti, stöttat och tröstat. Andra deltagare beskrev hur de hade mötts med kränkande kommentarer och lämnats utan stöd och tröst. En kvinna beskrev sina försök att få omgivningen att förstå vad hon utsatts för, som ett sätt att återfå kontrollen. Även det professionella stödet beskrevs ligga utanför deltagares kontroll. En deltagare beskrev rädslan inför att bli anmäld för förtal och hur hon kommit att sakna en plats att tala om rättsprocessen. Bristen på kunskapsutbyte mellan polis och sjukvård beskrevs av samma deltagare ha lett till att hon blivit utan det stöd hon hade behövt.

Det här glappet, att man inte har utrymme för att få prata om det rättsliga med någon, man är så låst. Och sen det här glappet som finns, som inte ens jag kontrollerar [//] det mellan vården och det juridiska. De pratar inte med varandra. De har ingen aning och det är just därför också som jag heller inte kunde vända mig till psykologerna för de, de vet inte heller hur det funkar i en rättsprocess. De har ingen kunskap... för att man inte samtalar däremellan...

De deltagare som hade haft en mer positiv upplevelse av rättsprocessen uttryckte samtidigt hur beslutet som tagits hade legat utanför deras kontroll och flera deltagare beskrev både bemötande och straffrättslig utkomst som "tur" eller "otur". Flera deltagare jämförde sin egen rättsliga process med föreställningen om andras och trots negativa erfarenheter beskrev flera deltagare hur det "kunde ha varit värre". En deltagare beskrev hur allt var slump och spel och att hennes försök att återfå kontroll inte spelade någon roll eftersom kvinnor blir dömda oavsett.

Och någonting som jag har sagt upprepade gånger till både psykologer och de få som jag har pratat med detta om är... att det är bara slump och spel. Det, det känns hela tiden som ett spel när du går in, skulle jag, för att man döms hela tiden som kvinna.

Jag tvingas återuppleva mitt trauma

För deltagare innebar den rättsliga processen att de hade tvingats återuppleva våldtäkten genom att vid upprepande tillfällen tvingas återberätta händelseförloppet för olika professioner och ofta i situationer som de inte kände sig trygga i. Utan trygghet beskrev deltagare hur språket att beskriva det som hänt försvann.

Hon [polisen] ville veta liksom i... ja men väldigt mycket i detalj vad som hade hänt och hur och allting sådant... och jag kände... mig inte alls trygg med att berätta det och också att jag kände, jag kunde liksom inte prata. Jag blev som stum...

Deltagare beskrev det som ett krav att kunna komma ihåg och återge detaljerade och grafiska beskrivningar av våldtäkten och det närliggande händelseförloppet. Framför allt de detaljerade frågorna gällande händelseförloppet under våldtäkten beskrevs som påträngande och ledde till att deltagare tvingades ta sig tillbaka till händelsen för att kunna ge en så sann återgivning som möjligt.

Vilken hand? Hur många fingrar?' ... 'Rörde han på fingrarna? Höll han de still?' ... [suckar] Och så, det blir ju lite det här att 'okej... tillbaka in i situationen – 'hur låg jag? Hur måste, vilken hand måste det ha varit som gjorde det' [//] så att det blev ju verkligen, in i situationen och så frame by frame försöka hitta svaren på de här frågorna... Och det var jättejobbigt...

Alla deltagare beskrev hur delar av den rättsliga processen hade upplevts som utlämnande och integritetskränkande. I relation till återberättandet av våldtäkten tvingades deltagare att dela sexuella dimensioner som tidigare hört till deras intima sfär, vilket gav upphov till känsla av att bli blottad och invaderad.

Så det var ju verkligen så här mycket sex-detaljfrågor liksom... Och det är ju, det är ju väldigt privat. Alltså jag skulle ju aldrig ha berättat för mina vänner om... vart, men till exempel om personen fick utlösning är ingen vanlig grej – liksom det är ju ingenting de skulle fråga mig om och nu var det så här 'vart fick han utlösning?' och jag var så här 'jaa... var, va?'

Att behöva lämna ifrån sig privat material som bevis, såsom sms-konversationer innehållande detaljer från tidigare sexliv, beskrevs som inkräktande. För en av deltagarna hade vetskapen om hur utlämnad hon skulle komma att bli under rättegången föranlett en önskan om att polis skulle lägga ner förundersökningen. Några deltagare hade under förundersökningen också blivit varse om visuellt bevismaterial, exempelvis foton eller videospelning av våldtäkten. Deltagare beskrev då hur de hade tvingats att bevittna materialet tillsammans med polis och/eller under rättegång. Att på det viset återuppleva sitt trauma beskrevs som mycket integritetskränkande och förnedrande.

Jo de spelade upp videon, det gjorde de. Men bilderna var liksom i så här krypterade... så bara domarna kunde se de, för alla hade ju [videon] från förundersökningen. Ja, men det var... ja en upplevelse alltså. Det där, det var hemskt... verkligen. Och... ja... [tystnad] [//] Jag skrek när de spelade upp videon i rättegången. Alltså för jag tyckte det var så hemskt.

De deltagare som fått lov att gå ut ur rättssalen när foto/videomaterial visades upp beskrev ändå hur integritetskränkande det varit att komma tillbaka med vetskapen om vad de övriga just bevittnat. Samtliga deltagare beskrev det som en kränkning att privat information hade delats under rättegången, något flera deltagare upplevde ha drabbat dem hårdare än gärningsmannen. Några deltagare beskrev hur de hade valt att inte ha någon anhörig med som stöd under rättegången, trots att de egentligen önskat det, just för att de inte ville dela sådan information med anhöriga.

Och det var väl också en av grejerna att jag inte ville, jag ville inte ha någon där som jag känner som, som ser den bilden av mig eller hör den bilden av mig [gråter] 'Normal könsbehåring', alltså, de, de berättade ju ingenting om hans underkläder.

Deltagare beskrev det också som integritetskränkande att deras identitet kommit att röjas genom att utomstående kunnat begära ut domslutet, eftersom det innehållit privat information om deltagaren själv, och även om hennes eget namn varit maskerat nämndes vittnen med namn vilket innebar att hennes egen identitet kunde röjas.

Jag kommer inte vidare

Deltagarnas erfarenheter av den rättsliga processen beskrevs som både svår och påfrestande. Några beskrev erfarenheterna som så svåra att de i efterhand tvivlade på om det alls varit värt att anmäla det som hänt. Eftersom processen blivit lång och utdragen beskrev deltagare hur det hade hindrat dem från att bearbeta sina erfarenheter och gå vidare. Samtliga deltagare beskrev att våldtäkten och rättsprocessen hade försämrat deras psykiska mående markant, men att måendet också kommit att variera i olika perioder. För några deltagare innebar

det att de den första tiden efter våldtäkten befunnit sig i överlevnadsläge och att de först senare ”kraschat”.

Sen har ju jag, alltså jag har jättemycket problem efter det här. Och har ju mått extremt dåligt men det har också gått mycket i perioder och... jag tror att liksom de första två månaderna efter det här hände var jag i någon sorts, alltså jag tror att min kropp var fortfarande lite så överlevnadsläge [//] och sen [någon månad senare] så tror jag att jag hade någon form av krasch.

En annan deltagare beskrev hur hennes mående hade försämrats i takt med att hon bättre kommit till insikt om allvaret i det hon utsatts för, men att hon trots det hade mått som allra sämst de tre första månaderna efter våldtäkten. Flera deltagare beskrev att olika besked under processen kunde påverka måendet och göra det svårt att komma vidare, till exempel beskrev en deltagare hur åtalsbeskedet hade utlöst en oväntat stark reaktion.

Sen fick jag åtalsbeskedet... och [fnissar till, kort tystnad] den... reaktionen var jag inte heller beredd på... Jag... jag gick sönder... Jag tänkte, jag visste inte vart jag skulle ta vägen och jag, det sprutade känslor åt alla håll.

Samtliga deltagare beskrev hur deras mående hade försämrats under tiden precis innan och under rättegången. Flera deltagare beskrev en stark rädsla inför rättegången, en rädsla som ibland tycktes svår att definiera. En deltagare berättade att hon under denna tid hade behövt återuppta en tidigare avslutad stödkontakt för att ta sig igenom. I sådana fall kunde den avslutade rättegången beskrivas som en lättnad.

Men... sen eskalerade det igen innan rättegången, så då kontaktade jag [kuratorn på sjukhuset] igen [//] och sen eskalerade det verkligen – hon var ju med mig fram till rättegången och dagen efter hade vi också en... tid... Men ... så precis veckorna innan rättegången, jag var jätterädd. Det var hemskt. Och jag vet inte riktigt vad jag var rädd för.

Bland de psykologiska konsekvenser som deltagare beskrev var ökad rädsla och ökad vaksamhet, påverkad minnesförmåga, panikattacker, återkommande mardrömmar och sömnsvårigheter återkommande. Flera deltagare beskrev hur dessa reaktioner bestod också efter den första tiden passerat, såsom beskrivningar av starkt obehag när de kommit att konfronteras med stimuli som liknade eller symboliserade någon aspekt av våldtäkten, exempelvis genom att titta på en film/serie eller att befinna sig i trånga utrymmen. Några deltagare beskrev också hur de kommit att undvika sådana stimuli. Deltagare beskrev också förändrade sinnesstämningar och starkt skiftande affekter. En deltagare beskrev att hon innan våldtäkten hade varit glad och social, men att hon efteråt mestadels varit ledsen, frustrerad och bitter. Flera deltagare beskrev situationer då de hade fått plötsliga vredesutbrott, ofta i situationer när de hade känt att andra inte lyssnade ordentligt på dem. En deltagare beskrev hur hon inte längre visste vem hon var och några deltagare beskrev att de under perioder haft suicidtankar och/eller suicidplaner. Sådana förändringar kunde ge upphov till en känsla av hopplöshet inför ovissheten om deltagare någonsin skulle komma vidare och hitta tillbaka till den de varit innan våldtäkten.

Så det var ju ingen som såg att jag stod och grät hela dagarna typ. Och så hade jag massa självmordstankar och var så här 'vem är jag' typ, 'hur ska jag gå vidare med mitt liv efter allt som har hänt?'

Sådana förändringar fick flera deltagare att kämpa med att få sina liv att fungera, trots svårigheterna de upplevde. För några deltagare blev de reaktioner som uppkommit, dels genom våldtäkten dels genom att befinna sig i en rättsprocess, förlamande och tycktes i perioder också hindra deras förmåga att sköta basala behov.

Det blir som att man går tillbaka, som att man är ett barn. Helt plötsligt så ska maten funka igen, du ska orka gå in i duschen, du ska... sova. Man är tillbaka på ruta ett i att få de mest, liksom det vi bara gör per automatik ska helt plötsligt bli steg ett och få att funka... Och det är, man känner sig väldigt liten och nästan så här patetisk när det är på den nivån.

Trots professionella behandlingsförsök, beskrev flera deltagare att deras svårigheter kvarstod och beskrivningar av svårigheterna att gå vidare var framträdande. Flera deltagare beskrev hur mötet med representanter för rättsväsendet under såväl polisutredning som domstolsförhandlingar hade kommit att integreras som en del av deras trauma: ”Alltså... allting är så himla konstigt och det tänker jag att det bemötandet man får är ju så här, superavgörande för hur hela, alltså jag tänker att man är ju fortfarande i så här ’trauma-skapande’.”

En deltagare beskrev att rättsprocessen hade lett till att hennes världsbild raserats och att hon inte längre kände tillit till andra människor, framför allt till män. Vid tidpunkten för intervjun beskrev några deltagare hur det var lättare att tala om händelsen nu jämfört med hur det hade varit tidigare och några attribuerade det till att de ”övats” i att berätta eftersom de tvingats göra det så många gånger under rättsprocessens gång. Eftersom deltagare beskrev sig själva som fast i händelsen kom också upplevelsen av upprättelse att vara tudelad bland deltagarna. Några uttryckte att en del av upprättelsen bestod i att det hade väckts åtal och att det hade blivit rättegång, oavsett domslut. För andra var önskan om att gärningsmannen skulle bli dömd och straffad framträdande. Samtidigt uttryckte de flesta deltagare att upprättelse var mer än en fällande dom. Mest framträdande var att upprättelse beskrevs som bekräftelse och att känna sig trodd i mötet med representanter för rättsväsendet.

Jag pratade med mitt lunch-sällskap tidigare om... jag sa att ’jag känner mig så otroligt konfirmerad [av polis och åklagare]’ i min upplevelse och i att det faktiskt är en kränkning på riktigt. Det är inte bara ’nu håller du inte med mig så jag är kränkt’ utan det här är en... seriös violation. Och jag har fått det så bekräftat... från egentligen alla instanser att... jag är, jag är väldigt trygg i det.

I relation till detta beskrev flera deltagare att rättsprocessen inte hade givit dem upprättelse överhuvudtaget. Några beskrev upprättelse som att kunna använda det man varit med om för att hjälpa andra. Deltagare beskrev också en önskan om att gärningsmannen skulle förstå det han hade gjort mot dem och de kvarvarande konsekvenser det fått. För några deltagare tycktes tanken på upprättelse ha blivit till deras eget ansvar och ett ok att bära. På det sättet kunde också önskan om upprättelse bli till ett hinder för att komma vidare.

Och sen försöker jag liksom tänka det här hela tiden... ’det här att den bästa hämnden är att jag lever’ [fnissar till] lite så... Men... [gråter tyst] och jag försöker att tro på det också men det är ju svårare.

Diskussion

Syftet med föreliggande studie var att undersöka hur kvinnor som har utsatts för våldtäkt beskriver mötet med representanter för svenskt rättsväsende (poliser, åklagare,

målsägandebiträden och försvarsadvokater) samt hur de beskriver sina erfarenheter av att genomgå en rättsprocess. Ett särskilt fokus var på om och hur kvinnornas beskrivningar kan relateras till teorier om re-viktimisering samt hur detta kan tänkas påverka psykisk hälsa och bearbetning av det som skett. Resultatet visade att bemötande från professionella föreföll vara avhängigt den professionella individen snarare än professionen, deltagare beskrev brister i tillhandahållandet av information och flera beskrev att de hade blivit bemötta med misstro och ifrågasättande. Deltagare kämpade med att förstå, upplevde ökad kontrollförlust och beskrev att rättsprocessen tvingat dem återuppleva, och bli kvarhållen i traumat, vilket lett till försämrat psykiskt mående och svårigheter att gå vidare. Nedan diskuteras deltagarnas beskrivna upplevelser och behov, vilka krav dessa behov ställer på de professionella samt vilka förutsättningar de professionella har att möta dessa krav. Diskussionen relaterar också resultatet till teorier om re-viktimisering.

Våldtäkt och den utsattas behov

Intrapsykiska reaktioner och behov

Flera deltagare beskrev hur de efter våldtäkten hade befunnit sig i ett chock-tillstånd och att de kämpade med att förstå det de hade utsatts för. Tidigare forskning visar att förändrad verklighetsuppfattning inför sig själv eller omgivningen är ett symptom som kan uppvisas efter traumatiska händelser, där den utsatta kan uppleva det som att hon är i en dimma eller som att tiden avstannar (*DSM-5*; APA 2013). Deltagarna beskrev att den upplevda förvirringen påverkade dem vid tiden för anmälan och för några ledde förvirringen till att de väntade med att polisanmäla. Förändringar i verklighetsuppfattning kan på så sätt utgöra ett hinder i rättsprocessen, eftersom sannolikheten att åtal väcks ökar om anmälan görs i direkt anslutning till den aktuella händelsen (Brå, 2019; Patterson, 2011).

Flera deltagare vittnade om svårigheterna med att polisanmäla i ett tidigt skede. En deltagare beskrev exempelvis hur svårt det hade varit att återge ett kronologiskt händelseförlopp eftersom minnet av våldtäkten var fragmenterat. Tidigare forskning visar att den utsatta i vissa fall kan komma att uppvisa dissociativa symptom efter en traumatisk händelse, såsom dissociativ amnesi (d.v.s. oförmåga att helt eller delvis minnas den händelse de varit med om; *DSM-5*; APA, 2013). Sådana symptom kan också antas skapa svårigheter i likhet med de problem som deltagarna beskrev. Deltagarna beskrev också hur svårt det kunde vara att besvara vissa frågor under förhöret, delvis eftersom det var svårt att klä händelsen i ord. Tidigare forskning visar att intensiv rädsla vid återupplevande av trauma kan resultera i sådana reaktioner (Hansen, 2000). Dessa trauma-relaterade svårigheter fick deltagare att önska att representanter för rättsväsendet skulle ha mer kunskap om psykologiska processer och flera uttryckte att rättsprocessen inte tog hänsyn till det tillstånd som den utsatta kan befinna sig i efter våldtäkt.

Tidigare forskning har beskrivit hur våldtäkt innebär förlust av kontroll dels genom att den utsatta inte kan styra över situationen, dels inte styra sina fysiologiska reaktioner (Möller et al., 2017). Deltagarna i denna studie beskrev hur våldtäkten hade blivit en katalysator för behovet av att återfå kontroll samtidigt som rättsprocessen, i likhet med våldtäkten, frantagit dem kontroll. Att vara med om en traumatisk händelse kan leda till lättväckt stressrespons hos den utsatta (Foa et al., 2021). Vidare har tidigare forskning om stress visat att upplevelsen av oförutsägbarhet förstärker stressupplevelsen, medan förutsägbarhet minskar den (Sapolsky, 2003). En sådan lättväckthet kan förklara varför deltagarnas stress och oro tycktes öka genom upplevelsen av att inte ha kontroll eller möjlighet att förbereda sig på nästa steg i rättsprocessen, samt varför det tycktes bli än mer påfrestande när oförutsägbara saker skedde under förundersökningen. Att få information om det obehag som väntar har i tidigare forskning

associerats till lägre stressnivåer (Sapolsky, 2003). Detta är i linje med deltagarnas beskrivningar; att avsaknaden av information bidragit till ökad stress och osäkerhet. På motsvarande sätt beskrev de få deltagare som upplevt att de hade fått information och förberedelse att det hade gjort dem mer trygga samt minskat den påfrestning som rättsprocessen innebar. Att bli informerad och uppdaterad om händelseförloppet beskrevs av deltagarna också leda till upplevelsen av att den bemötande polisen hade varit mer närvarande och omhändertagande. Deltagarnas beskrivningar av behovet av information är i linje med tidigare studier, där tillgång till information har kopplats till upplevelsen av att polisen har brytt sig om den utsatta (Patterson, 2011).

Tidigare forskning lyfter dock hur upplevelsen av kontroll kan bli en tveeggad välsignelse för den utsatta. Om en individ upplever kontroll över det traumatiska händelseförloppet, som ofta ligger utanför hennes kontroll, kan det leda till att hon också tar på sig skulden för det som inträffat (Sapolsky, 2003). Skuldkänslor kan leda till svårigheter att benämna våldtäkten som just en våldtäkt (Wilson & Miller, 2016), vilket skulle kunna vara en anledning till att deltagare i denna studie beskrev hur det kunde vara svårt att benämna händelsen som just våldtäkt. Tidigare studier har också visat att skuld och skam kan hindra den utsatta från att söka hjälp och/eller polisanmäla händelsen (Logan et al., 2005). En deltagare beskrev att hon hade tvekat på om hon skulle polisanmäla det som hänt, eftersom det hon utsatts för inte stämde överens med den stereotypiska bilden av våldtäkt (d.v.s. okänd gärningsman och fysiska skador). Kvinnor som utsätts för våldtäkt med mer stereotypiska drag tycks ha större chans att bli trodda, positivt bemötta samt att få sitt fall gediget utrett och prövat i domstol (Jordan, 2015; Rudolfsson, 2021).

Ett symptom på PTSD är påträngande symptom (d.v.s. återkommande och plågsamma minnen, mardrömmar eller bilder kopplade till händelsen eller dissociativa reaktioner där personen kan uppleva det som att händelsen upprepar sig på nytt; *DSM- 5*; APA, 2013). Sådana symptom upplevs vara okontrollerbara och kan dyka upp från ingenstans eller utlösas av något som påminner om händelsen. Deltagarna beskrev att information under rättsprocessen kunde komma plötsligt och oväntat, sådana plötsliga påminnelser kunde leda till starka reaktioner där deltagare beskrev det som att de plötsligt slungades tillbaka till den traumatiska händelsen. Påträngande symptom vid PTSD kan även innebära att den utsatta upplever starkt obehag vid konfrontation med stimuli som liknar eller symboliserar någon aspekt av den traumatiska händelsen (*DSM- 5*; APA, 2013). Genom det som i litteraturen benämns som rädslobetingning kan neutrala stimuli förvärva emotionella egenskaper, samtidigt som det ofta sker en generalisering där individen kan reagera med rädsla på stimuli som ligger långt ifrån den egentliga händelsen (Hansen, 2000). Deltagare i föreliggande studie beskrev att de upplevt starkt obehag exempelvis av att titta på vissa filmer/serier eller att befinna sig i trånga utrymmen. Några deltagare beskrev också hur de kommit att undvika sådana stimuli. Undvikande av stimuli associerade med den traumatiska händelsen är också ett symptom som kan uppvisas vid PTSD (*DSM- 5*; APA, 2013).

Under rättsprocessen beskrev deltagare hur de inte bara tvingades konfronteras med sådana stimuli utan också hur de hade exponerats för hela sitt trauma genom att återge detaljerade och grafiska beskrivningar av händelsen. I vissa fall tvingades deltagare dessutom återuppleva våldtäkten genom visuellt bevismaterial. Ibland innebar återberättandet att deltagaren tvingades dela med sig av sexuella dimensioner av våldtäkten, vilket beskrevs som invaderande och integritetskränkande. Att under rättsprocessen konfronteras med detta liknar på många sätt den våldtäkt som deltagare hade utsatts för, det vill säga att någon med tvång invaderar kvinnans sexualitet och kränker hennes integritet. I ljuset av detta blir det förståeligt att deltagare beskrev rättsprocessen som ytterligare ett övergrepp och att mötet med representanter för rättsväsendet tycktes ha kommit att integreras som en del av deras traumaerfarenhet.

Önsknings- och upplevelser av bemötande

Stereotypa fördomar eller föreställningar om att den utsatta själv bär ansvaret för våldtäkten, väcks inte enbart genom den utsattas interna processer om upplevd kontroll utan sådana föreställningar kan också förmedlas till den utsatta externt, från personer i den utsattas omgivning (Sapolsky, 2003). Exempel på kollektiva stereotypa föreställningar om kvinnor som har utsatts för våldtäkt är att kvinnan själv provocerat fram våldtäkten eller att hon ljuger om det som hänt (Bohner et al., 2006). Deltagarna i denna studie beskrev hur sådana föreställningar hade förmedlats till dem, exempelvis genom antydningar om att kvinnan själv initierat gärningsmannens agerande eller att hon var mindre trovärdig eftersom hon inte hade gråtit. Likaså beskrev deltagarna att de under rättsprocessen hade blivit bemötta med misstro och ifrågasättande. I likhet med tidigare studier om re-viktimisering (Campbell, 2005) tycktes ett sådant bemötande leda till att deltagare skuldbelade sig själva och började tvivla på om de hade gjort tillräckligt för att skydda sig från den våldtäkt de utsatts för.

Deltagarna beskrev hur de försvarsadvokater som de hade mött hade haft en hård attityd och att deras ifrågasättande hade gett upphov till upplevelsen av kontrollförlust och av att någon annan hade makten. En deltagare beskrev denna upplevelse som att det kändes ”som att någon sitter på mig – alltså bokstavligen sitter på mig och har makten och jag kan inte röra mig”. I tidigare litteratur har våldtäkt framställts både som ett resultat av och ett exempel på övergripande ojämlikhet mellan kvinnor och män; mäns maktmissbruk och kvinnoförtryck (Chasteen, 2001). Under rättsprocessen utspelar sig också en maktobalans genom att representanter för rättsväsendet besitter makten över utgången i fallet. Upplevelsen av att någon annan har makten beskrevs av deltagarna leda till känslan av att utsättas för ytterligare ett övergrepp.

Samtidigt som deltagare beskrev att de befann sig i en oförutsägbar och maktlös situation, tvingades de också att berätta om våldtäkten vid upprepade tillfällen - för olika professioner och ofta i situationer som upplevdes som otrygga. Bristen på trygghet beskrevs leda till att språket för att beskriva det som hänt försvann. Poliser har i tidigare studie beskrivit den otrygga miljön i förhörssrummet som ett hinder för berättande (Rudolfsson, 2021). Deltagarna i denna studie beskrev att tryggheten kunde öka genom att polisen de mötte upplevdes som bekräftande och empatisk, likaså tycktes ett sådant bemötande leda till att deltagarna kände sig mindre ensamma och mer trodda. Tidigare studier har visat att empati hos polis är associerat med en högre sannolikhet att den utsatta dels avslöjar mer information, dels fortsätter den påbörjade rättsprocessen (Maddox et al., 2011). I föreliggande studie beskrevs upplevelsen av att bli trodd som viktig för upplevelsen av att få upprättelse. Detta är i linje med tidigare studier som beskrivit hur upplevelsen av rättsprocessen kan vara lika viktig som den straffrättsliga utkomsten av fallet (Jordan, 2001).

Vilket bemötande som deltagarna mottog tycktes dock vara avhängigt vilken individ de haft tur eller otur att möta. Bemötandet beskrevs också kunna skifta under ett och samma möte, vilket kan tänkas ge upphov till upplevelsen av oförutsägbarhet. Vidare önskade olika deltagare olika bemötande. Att individer har olika typer av behov och upplevelser under rättegångsprocesser har även framkommit i andra undersökningar vilket betonar att en stil och en procedur inte passar alla (Brå, 2019), vikten av att möta varje kvinna utefter just hennes behov har beskrivits av poliser (Rudolfsson, 2021).

Till viss del kan skillnader i önskat och upplevt bemötande bero på individspecifika olikheter, det vill säga att individers förväntningar på och tolkningar av mötet med en annan människa kan färgas av tidigare inlärningshistoria, tidigare relationer och intrapsykiska fenomen (Bergsten et al., 2015). Trots skillnader i önskat bemötande framkom en samstämmighet i vilken typ av bemötande som deltagare hade upplevt som negativt; att möta någon som upplevts som hård och kall, okänslig, oengagerad eller skuldbeläggande. Ett sådant

bemötande från professionella har även i tidigare studier kopplats samman med en ökad risk för re-viktisering och vidare förvärrat psykiskt mående (Patterson, 2011). Deltagarna i föreliggande studie beskrev att rättsprocessen hade försämrat deras psykiska mående markant och det framkom beskrivningar av flera symtom som återfinns i symptombeskrivningen av PTSD (*DSM-5*; APA, 2013). I tidigare studier framkommer att många som har varit med om en traumatisk händelse återhämtar sig naturligt med tiden, alla är därför inte i behov av behandling (Foa, et al., 2021). Trots detta visar tidigare forskning också att bemötande från professionella riskerar ge långvariga och förvärrande konsekvenser för den utsatta (Campbell et al., 2001). Deltagare i föreliggande studie beskrev att deras svårigheter kvarställt vilket betonar vikten av ett empatiskt professionellt bemötande.

De professionellas förutsättningar och krav

Krav på representanter för rättsväsendet

I princip kan sägas att domstolen har två huvuduppgifter, dels att verka för rättvisa och sanning dels att lösa konflikter på ett effektivt sätt (Persson et al., 2020). I det arbetet ställs krav på domstolen att värdera bevisning och bedöma huruvida ett händelseförlopp är sant eller inte. Således går det inte undkomma att den utsatta under en rättsprocess måste ställas inför påfrestande frågor och påståenden. Däremot framkommer i deltagarnas berättelser att vissa händelser under rättsprocessen tycktes lindra eller öka den nödvändiga påfrestningen.

I deltagarnas berättelser framkommer ett behov av att professionella tillhandahåller information till den utsatta, för att skapa förutsägbarhet och trygghet. Målsägandebiträdets uppgift är att ta till vara målsägandens intressen i målet, samt att bistå med stöd och hjälp (3§ lagen om målsägandebiträde). Lyhördhet inför den utsattas behov, tillhandahållandet av information och emotionellt stöd kan fungera som ett skydd gentemot re-viktisering (Carroll, 2022). Flera deltagare beskrev att de inte hade fått information om, eller blivit tilldelade, något målsägandebiträde i anslutning till sin polisanmälan och därigenom blivit utan stöd i den initiala fasen. Tillsynsrapporter från Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten rekommenderar att målsägandebiträde bör förordnas och att förhör bör filmas i större utsträckning än vad som görs idag (Brå, 2019). Flera deltagare beskrev hur deras förhørsprotokoll hade saknat viktig information eller innehållit felaktig information. Filmade förhör skulle minska risken för sådana misstag i förundersökningen. Deltagare kritiserade också det interna informationsutbytet inom Polismyndigheten, exempelvis genom beskrivningar av hur bevismaterial kommit bort. Bristande information i kombination med långa utredningstider tycktes ge upphov till ilska och rädsla för att polisen inte utredde fallet, eller känslan av att ha blivit bortglömd. Deltagare beskrev att den utdragna rättsprocessen hade försvårat deras möjligheter att bearbeta sina erfarenheter. I tidigare studier har poliser också beskrivit hur långa väntetider kan skada den utsatta (Spencer et al., 2018), och en central kvalitetsindikation i utredningar av våldtäkt är att ärendet utreds skyndsamt (Brå, 2021b).

Tidigare forskning visar att om kraven på en arbetsplats överstiger individens resurser ökar risken för ohälsa (Eklöf, 2019). Vid utredning av sexualbrott måste professionella göra bedömningar och fatta svåra beslut, samtidigt som det ofta saknas fysisk bevisning (Brå, 2019). Att som professionell lyssna till andras traumatiska upplevelser och att konfronteras med andras lidande och maktlöshet har beskrivits som emotionellt krävande (Isdal, 2017), och innebär en risk för att den professionella utvecklar kliniska symtom i likhet med den utsatta (Bride et al., 2007). I litteraturen kallas detta sekundär traumatisering eller empatitrötthet (Figley, 1995). Utöver negativ påverkan på den professionellas hälsa visar tidigare forskning att det också kan påverka den professionellas förmåga att vara empatisk och engagerad i mötet med den primärt utsatta (Isdal, 2017; Rudolfsson & Sinani, 2021). Om den professionella

förlorar sin förmåga att vara empatisk och engagerad utgör det i sin tur en ökad risk för re-vikimisering hos den primärt utsatta. Strukturella förutsättningar och brister inom organisation och system påverkar och begränsar också de individer som verkar inom det (Eklöf, 2017).

Deltagarna i denna studie beskrev att de tvingats konfronteras med stimuli kopplat till den traumatiska händelsen och att de tvingats återuppleva traumaminnets genom att vid återupprepade tillfällen berätta om händelsen. Till skillnad från i psykologisk behandling, som sker på ett kontrollerat sätt, med tydlig rational (d.v.s. förklaring/motivering) och planering (Foa et al., 2021) sker detta återupprepande under rättsprocess utan detta stöd och planering (och kan heller inte göra). Traumafokuserad psykologisk behandling syftar till att öka patientens känsla av kontroll och att återta makten (Foa et al., 2021). Rättsprocessen tycks ha medfört det motsatta för deltagarna i denna studie. För att rättsprocessen inte ska bli en del av ett fortsatt trauma krävs således att representanter för rättsväsendet förser den utsatta med information, förberedelse och stöd, samt är empatisk och engagerad.

Krav på psykologer i mötet med den utsatta

Deltagare beskrev att det professionella stödet låg utanför deltagares kontroll. Det framkom att deltagare upplevt bristande kunskapsutbyte mellan polis och sjukvård och att detta bidragit till att deltagare kommit att sakna stöd under rättsprocessen, exempelvis i kontakten med psykolog. På samma sätt som representanter för rättsväsendet, kan psykologer bidra till re-vikimisering (Campbell & Raja, 1999). I litteraturen framkommer vikten av att psykologer intar en empatisk hållning, lyssnar, är närvarande och emotionellt tillgängliga samt tar emot och härbärgerar patientens känslor och smärta (Killingmo & Gullestad, 2011). Vid psykologisk behandling av en patients traumatiska erfarenheter betonas att psykologen ska bygga en god terapeutisk allians och vara transparent med syftet bakom de frågor som ställs, eftersom det kan minska den påfrestning som det innebär att berätta om sitt trauma (Monson, 2014).

Enligt Socialstyrelsens (2021) nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom bör traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (KBT) med exponering erbjudas vid PTSD. Ett exempel på en sådan behandling är Prolonged Exposure ([PE], Foa et al., 2021). Behandling med PE innehåller upprepad och långvarig imaginativ exponering (d.v.s. att återberätta och återbesöka traumaminnets för sitt inre). I samband med den imaginativa exponeringen diskuteras relaterade känslor och tankar, exempelvis skuld och skam, för att bearbeta, korrigera och tillföra ny information. Negativa och/eller felaktiga kognitioner (t.ex. att den utsatta hade kunnat förhindra våldtäkten) kan minska återhämtningen efter en traumatisk händelse vilket gör korrigering av sådana kognitioner till en förutsättning för att lära sig leva med det som skett (Foa et al., 2021). Flera deltagare beskrev att rättsprocessen kommit att öka deras skuldkänslor. I stället för att korrigera negativa kognitioner vid återgivning av händelsen tycks med andra ord rättsprocessen ha tillfört fler negativa antaganden. I PE betonas att psykologen ska vara stödjande och empatisk, samt uppmärksam på patientens obehag och vara redo att gripa in för att anpassa patientens nivå av emotionellt engagemang (Foa et al., 2021). Emotionellt överengagemang uppstår när patientens rädslstruktur blir överdrivet aktiverat, vilket riskerar resultera i att bearbetning förhindras (Rauch & Foa, 2006). Baserat på deltagarnas berättelser är en tolkning att överengagemang riskerar ske vid återberättandet under rättsprocessen. Framför allt är PE utvecklat och beprövat på singulartrauma och saknar till stor del fokus på interpersonella aspekter av att utsättas för sexuellt våld (d.v.s. erfarenheter av bemötande och den påverkan det haft fokuseras inte; van der Kolk & Navajits, 2013). Deltagarnas beskrivningar tyder på att rättsprocessen riskerar bli en del av den utsattas trauma. Erfarenheter av rättsprocessen kan därför behöva inkluderas i psykologisk behandling, i de fall kvinnans traumasymptom kvarstår.

Metodreflektion och begränsningar

Deltagarna rekryterades genom annonser på hemsidor för stödorganisationer, vilka vänder sig till dem som har utsatts för sexuella övergrepp, samt via annonser och informationshäften på gynekologiska akutmottagningar. Ett strategiskt urval likt detta lämpar sig väl för att nå den grupp som har erfarenhet av det som ska studeras (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering [SBU], 2010). Deltagare beskrev tröstande möten med enskilda representanter för rättsväsendet, trots det framkommer framför allt en negativ bild av att som kvinna genomgå en rättsprocess efter att ha utsatts för våldtäkt. Det kan vara så att främst de med negativa erfarenheter valde att delta i studien, vilket i så fall betonar att dem med redovisade erfarenheter har behov av att få berätta om sina upplevelser. Att endast kvinnor inkluderades i studien motiveras dels av att fler kvinnor än män utsätts för våldtäkt (t.ex. Brå, 2021a), dels av att det större forskningsprojektet, i vilket denna studie är en del, också fokuserade på erfarenheter av gynekologisk vård. Det större forskningsprojektet fokuserade på initialt bemötande av polis och medicinsk personal efter våldtäkt. Eftersom intervjun var semi-strukturerad gavs deltagare möjlighet att själva styra samtalet och att själva introducera infallsvinklar och nya teman. I de intervjuer som användes i föreliggande arbete framkom därför beskrivningar om övriga representanter (åklagare, målsägandebiträde, försvarsadvokat) samt domstolserfarenheter.

Kvalitativ forskning och tematisk analys är väl lämpad för att belysa och ge en fördjupad förståelse för deltagares beskrivningar (Yardley, 2000). Tematisk analys är en flexibel metod som kan användas för att summera nyckelkomponenter i en stor mängd data, samtidigt som analysmetoden öppnar upp för tolkningar på såväl semantisk som latent nivå (Braun & Clarke, 2006). Den epistemologiska utgångspunkten för detta arbete var kritisk realism, med antagandet att data i någon mån kan återspegla verkligheten, men att det kräver tolkning (Willig, 2013). Därmed bör det tas i beaktande att skribentens utbildning inom psykologi och som kvinna kan ha påverkat tolkningen av det deltagarna berättat. Kvalitativ forskning är till sin natur subjektiv i tolkningen (Yardley, 2000) och föreliggande arbete är ett sätt att fånga deltagarnas berättelser.

Tolkningarna i föreliggande arbete utgår från deltagarnas egna utsagor, vilka baseras på deras subjektiva upplevelser. På samma sätt som forskaren i sina tolkningar är påverkad av sin egen förståelse och tidigare erfarenheter (Willig, 2013), finns hos deltagaren tidigare erfarenheter och individuella olikheter som påverkar hur de tolkar och berättar om sina erfarenheter (Hogg & Vaughan, 2014). Tidigare forskning har visat att deltagare till viss del berättar det som de tror att forskaren vill höra (Randall et al., 2006). I intervjusituationen sker ett samspel och en ömsesidig påverkan mellan deltagare och forskare (Yardley, 2000), till exempel genom de följdfrågor som ställs, kroppsspråk eller önskan om att uppnå en gemensam förståelse. Intervjuarens akademiska hemvist inom psykologi och att hon också är kvinna kan därför ha påverkat intervjuerna, på såväl positivt som negativt sätt. Till exempel har tidigare forskning visat att kvinnor som blivit utsatta för sexuellt våld föredrar att anförtro sig till en annan kvinna (Temkin & Krahe, 2008). Neutralitet i intervjusituationen har beskrivits som omöjligt och en för tydlig neutralitet riskerar resultera i en onaturlig interaktion mellan forskare och deltagare (Yardley, 2000). I detta fall finns också en risk att ett sådant bemötande skulle upplevas invaliderande och avståndstagande, vilket skulle kunna leda till ytterligare re-viktisering.

Vid tidpunkten för intervjun hade det gått olika lång tid sedan deltagarna blev utsatta för våldtäkt. En deltagare hade blivit våldtagen för 10 år sedan, en deltagare för drygt 3 år sedan och övriga deltagare hade blivit våldtagna under det senaste året. Detta innebär att några deltagare gick igenom den rättsliga prövningen innan den nya samtyckeslagen hade trätt i kraft, vilket kan innebära skillnader i rättens tillvägagångssätt vid bedömning av målet och därmed

skillnader i deltagarnas erfarenheter. Vidare hade deltagarna vid tidpunkten för intervjun haft olika lång tid att bearbeta sina upplevelser. Fyra av sex kvinnor hade påbörjat någon form av behandling för de psykiska besvär som våldtäkten och efterföljande rättsprocess orsakat. Tidigare forskning visar att symtom på PTSD kan minska över tid, också utan behandling (Foa et al., 2021). Föreliggande arbete har inte haft ett riktat fokus på individ- eller situationsspecifika omständigheter. I tidigare forskning framkommer att sådana faktorer kan påverka såväl bemötande som tolkning av bemötande, samt hur rättsprocessen fortskrider (Jordan, 2015; Patterson, 2011).

Förslag till framtida forskning

Framtida forskning skulle kunna undersöka hur individ- och situationsspecifika faktorer påverkar upplevelsen av bemötande samt kontrollera för om sådana faktorer bidrar till skillnader i deltagares upplevelser. Framtida studier skulle även kunna undersöka vilket bemötande deltagare mottagit från sin omgivning efter våldtäkten och hur detta eventuellt påverkar upplevelsen av att genomgå en rättsprocess.

Ett annat fält att undersöka är vilka strukturella förutsättningar och begränsningar som professionella inom rättsväsendet har och hur det påverkar deras förmåga att tillgodose den primärt utsattas behov, exempelvis utifrån psykosocial arbetsmiljö. Studier skulle även kunna undersöka hur en nödvändigt tuff rättsprocess kan göras mer psykologiskt skonsam för den utsatta, utan att jämka på rättssäkerheten, exempelvis genom att undersöka hur processuell rättvisa tillgodoses under processen.

Ytterligare ett förslag är att framtida studier undersöker hur existerande traumabehandlingar kan ta hänsyn till interpersonella aspekter av att utsättas för en traumatisk händelse och hur sådana erfarenheter kan få utrymme under behandling.

Slutsatser

Deltagarnas beskrivningar tyder på att rättsprocessen riskerar integreras som en del av den utsattas traumaerfarenhet och leda till svårigheter att komma vidare. För att rättsprocessen inte ska bli en del av traumat utan en lindring föreslås:

- Att representanter för rättsväsendet förser den utsatta med information, förberedelse och stöd. Till exempel betonar denna studie vikten av att målsägande tidigt tilldelas ett målsägandebiträde, samt att polis förklarar varför vissa frågor är relevanta.
- Att representanter för rättsväsendet är empatiska och engagerade i mötet med den utsatta.
- Att initiala förhör video-inspelas, för att undvika misstag i manuellt nedskrivna förhör. Denna studie betonar också vikten av skyndsamma utredningar, för att inte kvarhålla den utsatta i en utsatt situation under för lång tid.
- Att representanter för rättsväsendet ökar sin kunskap om hur krisreaktioner och trauma kan påverka målsägandes möjlighet att berätta.
- Det finns ett behov av platser för den utsatta att få bearbeta inte bara våldtäkten, utan också påföljande rättsprocess. Detta kan innebära ett behov av ökade kunskaper kring rättsförfarande i psykoterapeutiska situationer.
- Att psykolog vid behandling beaktar hur upplevelser av bemötande efter våldtäkten kan ha integrerats i den utsattas traumaupplevelse.

Referenser

- Adolfsson, K. (2018). *Blaming victims of rape: Studies on rape myths and beliefs about rape*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet]. Elektronisk resurs. <http://hdl.handle.net/2077/57769>
- Ahrens, C. E., Campbell, R., Ternier-Thames, N. K., Wasco, S. M., & Sefl, T. (2007). Deciding whom to tell: Expectations and outcomes of rape survivors' first disclosures. *Psychology of Women Quarterly, 31*(1), 38-49. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00329.x>
- Alexander, K. W., Quas, J. A., Goodman, G. S., Ghetti, S., Edelstein, R. S., Redlich, A. D., Cordon, I. M., & Jones, D. P. H. (2005). Traumatic impact predicts long-term memory for documented child sexual abuse. *Psychological Science, 16*(1), 33-40. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.00777.x>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (5 uppl.). American Psychiatric Publishing.
- Basile, K. C., Smith, S. G., Chen, J., & Zwald, M. (2021). Chronic diseases, health conditions, and other impacts associated with rape victimization of U.S. women. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(23-24), 12504-12520. <https://doi.org/10.1177/0886260519900335>
- Bergsten, K., Lillengren, P., Lindert, P., Hellquist, L., Pettersson, K., Almebäck, L. (2015). *Affektfokuserad psykodynamisk terapi*. Natur & Kultur.
- Bhuptani, P. H., & Messman, T. L. (2021). *Role of blame and rape-related shame in distress among rape victims*. [Doktorsavhandling, Miami university]. Elektronisk resurs. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/role-blame-rape-related-shame-distress-among/docview/2571957462/se-2?accountid=11162>
- Bohner, G., Siebler, F., & Schmelcher, J. (2006). Social norms and the likelihood of raping: Perceived rape myth acceptance of others affects men's rape proclivity. *Personality and Social Psychology Bulletin, 32*(3), 286-297. <https://doi.org/10.1177/0146167205280912>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Briere, J., & Jordan, C. E. (2004). Violence against women: Outcome complexity and implications for assessment and treatment. *Journal of Interpersonal Violence, 19*(11), 1252-1276. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260504269682>
- Bride, B. E., Radey, M., & Figley, C. R. (2007). Measuring compassion fatigue. *Clinical Social Work Journal, 35*(3), 155-163. <http://dx.doi.org/10.1007/s10615-007-0091-7>
- Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology, 38*(2), 217-230. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.38.2.217>
- Brå, Brottsförebyggande Rådet (2020a). *Den nya samtyckeslagen i praktiken*. (Rapport, 2020:6) Elektronisk resurs: https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306522c/1614334749612/2020_6_Den_nya_samtyckeslagen_i_praktiken.pdf
- Brå, Brottsförebyggande Rådet (2021a). *Våldtäkt och sexualbrott*. Hämtad 2021-08-25 från <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- Brå, Brottsförebyggande Rådet (2020b). *Nationella trygghetsundersökningen 2020* (Rapport, 2020:8) Elektronisk resurs: https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306cd13/1606479595116/2020_8_Nationella_trygghetsundersokningen_2020.pdf

- Brå, Brottsförebyggande Rådet (2021b). *Utvärdering av Sexualbrottsgruppen i Stockholm Nord* (Rapport, 2021:7) Elektronisk resurs:
https://bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa709f00/1622188937126/2021_7%20Utvärdering%20av%20Sexualbrottsgruppen%20i%20Stockholm%20Nord.pdf
- Brå, Brottsförebyggande Rådet (2019). *Våldtäkt från anmälan till dom* (Rapport, 2019:9) Elektronisk resurs:
https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e18f68/1615395291012/2019_9_Valdtakt_fran_anmalan_till_dom.pdf
- Campbell, R., Dworkin, E., & Cabral, G. (2009). An ecological model of the impact of sexual assault on women's mental health. *Trauma, Violence, & Abuse, 10*(3), 225–246.
<https://doi.org/10.1177/1524838009334456>
- Campbell, R. & Raja, S. (1999). Secondary victimization of rape victims: Insights from mental health professionals who treat survivors of violence. *Violence and Victims, 14*(3), 261-275. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.14.3.261>
- Campbell, R., Wasco, S. M., Ahrens, C. E., Sefl, T., & Barnes, H. E. (2001). Preventing the “second rape”: Rape survivors' experiences with community service providers. *Journal of Interpersonal Violence, 16*(12), 1239–1259.
<https://doi.org/10.1177/088626001016012002>
- Campbell, R. (2005). What really happened? A validation study of rape survivors' help-seeking experiences with the legal and medical systems. *Violence and Victims, 20*(1), 55-68. <http://dx.doi.org/10.1891/vivi.2005.20.1.55>
- Carlsson, J. (2010). *Right to counsel for injured party: A comparative study of sexual assault victims' rights in Sweden, Arizona, and Massachusetts*. [Magisteruppsats, Lunds universitet]. Elektronisk resurs.
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1628195&fileOid=1628196>
- Carroll, C. P. (2022). Accessing Rights and Mitigating Revictimization: The Role of the Victim's Legal Counsel in the Swedish Criminal Justice System. *Violence Against Women, 28*(1), 255-276. <http://dx.doi.org/10.1177/1077801220988341>
- Chasteen, A. L. (2001). Constructing rape: Feminism, change, and women's everyday understandings of sexual assault. *Sociological Spectrum, 21*(2), 101–139.
<https://doi.org/10.1080/02732170121403>
- Clum, G. A., Calhoun, K. S., & Kimerling, R. (2000). Associations among symptoms of depression and posttraumatic stress disorder and self-reported health in sexually assaulted women. *Journal of Nervous and Mental Disease, 188*(10), 671-678.
<http://dx.doi.org/10.1097/00005053-200010000-00005>
- Conley, C. A. (2014). Sexual violence in historical perspective. I R. Gartner, & B. McCarthy (Red.), *The Oxford handbook of gender, sex, and crime* (s. 207–224). Oxford University Press.
- Dubois, A., & Gadde, L. (2002). Systematic combining: An abductive approach to case research. *Journal of Business Research, 55*(7), 553-560.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0148-2963\(00\)00195-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0148-2963(00)00195-8)
- Dworkin, E. R., Menon, S. V., Bystrynski, J., & Allen, N. E. (2017). Sexual assault victimization and psychopathology: A review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 56*, 65–81. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.06.002>
- Dworkin, E. R. (2020). Risk for mental disorders associated with sexual assault: A meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse, 21*(5), 1011–1028.
<https://doi.org/10.1177/1524838018813198>

- Elliott, D. M., Mok, D. S., & Briere, J. N. (2004). Adult sexual assault: prevalence, symptomatology, and sex differences in the general population. *Journal of Traumatic Stress, 17*(3), 203-211. <http://dx.doi.org/10.1023/B:JOTS.0000029263.11104.23>
- Eklöf, M. (2017). *Psykosocial Arbetsmiljö*. Studentlitteratur AB.
- Feiring, C., Taska, L., & Lewis, M. (2002). Adjustment following sexual abuse discovery: The role of shame and attributional style. *Developmental Psychology, 38*(1), 79–92. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.1.79>
- Figley, C.R. (1995). *Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat the Traumatized*. Routledge.
- Foa, E., Hembree, E., Rothbaum, B., Rauch, S., & Pettersson, K. ([2019] 2021). *Prolonged exposure terapeutmanual: Emotionell bearbetning vid ptsd* (K. Pettersson, Övers.; 2 uppl.). Natur & Kultur.
- Garcia-Esteve, Ll., Torres-Gimenez, A., Canto, M., Roca-Lecumberri, A., Roda, E., Velasco, Er., Echevarría, T., Andero, R., & Subirà, S. (2021). Prevalence and risk factors for acute stress disorder in female victims of sexual assault. *Psychiatry Research, 306*. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2021.114240>
- Glenn, S. A., & Byers, E. S. (2009). The roles of situational factors, attributions, and guilt in the well-being of women who have experienced sexual coercion. *The Canadian Journal of Human Sexuality, 18*(4), 201-219.
- Hansen, S. (2000). *Från neuron till neuros: En introduktion till modern biologisk psykologi* (2 uppl.). Natur och Kultur.
- Hogg, M., & Vaughan, G. (2014). *Social psychology*. Pearson Education
- Isdal, P. (2017). *Medkänslans pris: Om sekundärtraumatisering, compassion fatigue och utbrändhet hos yrkesverksamma*. Gothia Fortbildning.
- Jordan J (2015) Justice for rape victims? The spirit may sound willing but the flesh remains weak. I D. Wilson & S. Ross (Red.) *Crime, victims and policy* (s. 84–106). Palgrave Macmillan.
- Jordan, J. (2001). Worlds apart? Women, rape and the police reporting process. *British Journal of Criminology, 41*(4), 679–706. <https://doi.org/10.1093/bjc/41.4.679>
- Killingmo, S. E. & Gullestad, B. (2011). *Undertexten: psykoanalytisk terapi i praktiken*. Liber.
- Logan, T. K., Evans, L., Stevenson, E., & Jordan, C. E. (2005). Barriers to services for rural and urban survivors of rape. *Journal of Interpersonal Violence, 20*(5), 591-616. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260504272899>
- Maercker, A., Hecker, T., Augsburger, M., & Kliem, S. (2018). ICD-11 prevalence rates of posttraumatic stress disorder and complex posttraumatic stress disorder in a German nationwide sample. *Journal of Nervous & Mental Disease, 206*(4), 270–276. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000790>
- Madigan, L., & Gamble, N. C. (1991). *The second rape*. Lexington Books.
- Maddox, L., Lee, D., & Barker, C. (2011). Police empathy and victim PTSD as potential factors in rape case attrition. *Journal of Police and Criminal Psychology, 26*(2), 112-117. <http://dx.doi.org/10.1007/s11896-010-9075-6>
- Maier, S. L. (2008). “I have heard horrible stories...”: Rape victim advocates’ perceptions of the revictimization of rape victims by the police and medical system. *Violence Against Women, 14*(7), 786–808. <https://doi.org/10.1177/1077801208320245>
- Mendes, K., Ringrose, J., & Keller, J. (2018). # MeToo and the promise and pitfalls of challenging rape culture through digital feminist activism. *European Journal of Women’s Studies, 25*(2), 236–246. <https://doi.org/10.1177/135050681876531>

- Monson, M. C., Resick A. P., & Rizvi, L. S. (2014). Posttraumatic Stress Disorder. I D. H. Barlow (Red.), *Clinical Handbook of Psychological Disorders: A Step-by-Step Treatment Manual* (s. 62-113). The Guilford Press.
- Möller, A., Söndergaard, H. P., & Helström, L. (2017). Tonic immobility during sexual assault—a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression. *Acta obstetrica et gynecologica Scandinavica*, 96(8), 932-938. <https://doi.org/10.1111/aogs.13174>
- Nationalencyklopedin. [NE] (u.å.). Målsägande. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2021-12-28 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/målsägande>
- Nishith, P., Mechanic, M. B., & Resick, P. A. (2000). Prior interpersonal trauma: The contribution to current PTSD symptoms in female rape victims. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(1), 20-25. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-843X.109.1.20>
- Orth, U. (2002). Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research*, 15(4), 313-325. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1021210323461>
- Patterson, D. (2011). The linkage between secondary victimization by law enforcement and rape case outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(2), 328–347. <https://doi.org/10.1177/0886260510362889>
- Pegram, S. E., & Abbey, A. (2019). Associations between sexual assault severity and psychological and physical health outcomes: Similarities and differences among African American and Caucasian survivors. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(19), 4020–4040. <https://doi.org/10.1177/0886260516673626>
- Persson, M., Giertz, M., Hellstadius, Å., Nilsson, M., Reichel, J., Sjödin, E., Ågren, J., & Åhman, K. (2020). *Svensk juridik*. Norstedts Juridik AB.
- Polismyndigheten (2019) *Efter polisanmälan*. Hämtad 2021-12-19 från <https://polisen.se/utsatt-for-brott/efter-polisanmalan/>
- Quidé, Y., Andersson, F., Dufour-Rainfray, D., Descriaud, C., Brizard, B., Gissot, V., Cléry, H., Carrey Le Bas, M.-P., Osterreicher, S., Ogielska, M., Saint-Martin, P., & El-Hage, W. (2018). Smaller hippocampal volume following sexual assault in women is associated with post-traumatic stress disorder. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(4), 312–324. <https://doi.org/10.1111/acps.12920>
- Randall, W. L., Prior, S. M., & Skarborn, M. (2006). How listeners shape what tellers tell: Patterns of interaction in lifestory interviews and their impact on reminiscence by elderly interviewees. *Journal of Aging Studies*, 20(4), 381-396. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2005.11.005>
- Rauch, S., & Foa, E. (2006). Emotional Processing Theory (EPT) and Exposure Therapy for PTSD. *Journal of Contemporary Psychotherapy: On the Cutting Edge of Modern Developments in Psychotherapy*, 36(2), 61-65. <http://dx.doi.org/10.1007/s10879-006-9008-y>
- Regeringskansliet (2018). *Regeringens samlade åtgärder mot sexuellt våld och trakasserier*. Hämtad 2021-12-20 från <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/12/regeringens-samlade-atgarder-mot-sexuellt-vald-och-trakasserier/>
- Reisberg, D. (2016). *Cognition: Exploring the science of the mind*. W. W. Norton & Co
- Rudolfsson, L. (2021). “At least I tried”: Swedish police officers’ experiences of meeting with women who were raped. *Journal of Police and Criminal Psychology, Advanced Online Publication*, 1-12. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09435-0>
- Rudolfsson, L., & Sinani, E. (2021). “Some things stick”: Secondary traumatization among police officers and medical personnel meeting with raped women. *Traumatology, Advanced Online Publication*, 1-10. <http://dx.doi.org/10.1037/trm0000354>
- Sapolsky, R. ([1998]2003) *Varför zebror inte får magsår*. (P. Rundgren, Övers.; 4 uppl.). Natur och Kultur.

- SFS 1962:700. *Brottsbalken*. https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700.
- SFS 1988:609. *Lag om målsägandebiträde*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1988609-om-malsagandebitrade_sfs-1988-609.
- Socialstyrelsen (2021) *Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom*. (Rapport, 2021-4-7339). Elektronisk resurs: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/nationella-riktlinjer/2021-4-7339.pdf>
- Spencer, D., Dodge, A., Ricciardelli, R., & Ballucci, D. (2018). "I Think It's Re-Victimizing Victims Almost Every Time": Police Perceptions of Criminal Justice Responses to Sexual Violence. *Critical Criminology*, 26(2), 189-209. <http://dx.doi.org/10.1007/s10612-018-9390-2>
- Spohn, C., Beichner, D., & Davis-Frenzel, E. (2001). Prosecutorial justifications for sexual assault case rejection: Guarding the "gateway to justice". *Social Problems*, 48(2), 206–235. <https://doi.org/10.1525/sp.2001.48.2.206>
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2010). *Inte bara räkna, utan också förstå*. Hämtad 2022-01-27 från <https://www.sbu.se/sv/publikationer/vetenskap-och-praxis/inte-bara-rakna-utan-ocksa-forsta/>
- Stoehrel, V. (2007). *Vetenskapliga antaganden och definitioner av begrepp: Normativa nedslag i en normativ kontext*. Hämtad 2021-12-06 från https://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/245_stoehrel.pdf
- Sveriges Domstolar (2021). *Så går en huvudförhandling till*. Hämtad 2022-01-09 från <https://www.domstol.se/amnen/brott-och-straff/sa-gar-en-rattegang-till/huvudforhandlingen/>
- Temkin, J., & Krahe, B. (2008). *Sexual assault and the justice gap: A question of attitude*. Hart Publishing.
- Tyler, T. R. (1997). Citizen discontent with legal procedures: Social science perspective on civil procedure reform. *American Journal of Comparative Law*, 45(4), 871-904. <https://doi.org/10.2307/841024>
- Tyng, C. M., Amin, H. U., Saad, M. N. M., & Malik, A. S. (2017). The influences of emotion on learning and memory. *Frontiers in Psychology*, 8, 1454. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01454>
- Ullman, E. S., & Filipas, H., H. (2001). Predictors of PTSD symptom severity and social reactions in sexual assault victims. *Journal of Traumatic Stress*, 14(2), 369-389. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1023/A:1011125220522>
- Ullman, S. E., Filipas, H. H., Townsend, S. M., & Starzynski, L. L. (2006). The role of victim-offender relationship in women's sexual assault experiences. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(6), 798–819. <https://doi.org/10.1177/0886260506288590>
- Ullman, S. E., & Peter-Hagene, L. (2014). Social reactions to sexual assault disclosure, coping, perceived control, and PTSD symptoms in sexual assault victims. *Journal of Community Psychology*, 42(4), 495-508. <http://dx.doi.org/10.1002/jcop.21624>
- van der Kolk, B., & Najavits, L. M. (2013). Interview: What is PTSD really? Surprises, twists of history, and the politics of diagnosis and treatment. *Journal of Clinical Psychology*, 69(5), 516-522. <http://dx.doi.org/10.1002/jclp.21992>
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Open University Press
- Wilson, L. C. & Miller, K. E. (2016). Meta-analysis of the prevalence of unacknowledged rape. *Trauma, Violence & Abuse*, 17(2), 149-159. <https://doi.org/10.1177/1524838015576391>

- Woon, F. L., Sood, S., & Hedges, D. W. (2010). Hippocampal volume deficits associated with exposure to psychological trauma and posttraumatic stress disorder in adults: A meta-analysis. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*, 34(7), 1181-1188. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pnpbp.2010.06.016>
- World Health Organization [WHO] (2021). *Violence against women*. Hämtad 2021-12-19 från <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology & Health*, 15(2), 215-228. <http://dx.doi.org/10.1080/08870440008400302>

Bilaga 1

Information om deltagande i forskningsprojektet ”Kvinnor som har utsatts för våldtäkt: Initialt bemötande av polis och medicinsk personal”

Vi vill fråga dig som har blivit utsatt för våldtäkt och gjort en polisanmälan och/eller sökt hjälp inom vården om du vill delta i en intervjustudie i forskningsprojektet ”Kvinnor som har utsatts för våldtäkt: Initialt bemötande av polis och medicinsk personal”. Projektet finansieras av Brottsoffermyndigheten och är etiskt granskat av Etikprövningsnämnden i Göteborg. I det här brevet får du information om projektet och vad det innebär att delta i studien.

Vad är det för projekt och varför vill ni att jag ska delta?

Forskare vid Göteborgs universitet rekryterar för närvarande kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt och som har gjort en polisanmälan och/eller genomgått en medicinsk undersökning. Du behöver inte ha kommit i kontakt med både polis och medicinsk personal, utan möjlighet finns att delta i intervjun utifrån endast den yrkesgrupp som du har kommit i kontakt med. Nedan finns information om bakgrunden till forskningsprojektet och dess övergripande syfte samt information om hur intervjustudien kommer att genomföras. Lisa Rudolfsson är ansvarig forskare, Elisabeth Punzi är forskare i projektet och forskningsman är Göteborgs universitet.

Projektet ”Kvinnor som har utsatts för våldtäkt: initialt bemötande från polis och medicinsk personal.

Endast ett fåtal av alla polisanmälda våldtäkter leder till rättslig prövning och för många våldtagna kvinnor blir därför den initiala kontakten med polis och/eller medicinsk personal den enda och mest påtagliga erfarenheten av hur samhällets representanter förhåller sig till det som hänt. Målsättningen med det här forskningsprojektet är att ge en bättre förståelse för hur det initiala mötet med polis och medicinsk personal upplevs av den våldtagna kvinnan, samt vilka erfarenheter professionella har av dessa arbetsuppgifter.

Hur går studien till?

Ett deltagande i den här studien kommer att innebära att du i en intervju får berätta om dina erfarenheter av att göra en polisanmälan om våldtäkt och/eller att söka hjälp inom vården och om hur du upplevde dessa möten med polis och/eller medicinsk personal. Exempel på frågor vi kan komma att ställa är om det fanns någonting i bemötandet du tyckte var extra hjälpsamt, eller om det fanns någonting som du upplevde som negativt. Fokus för studien är alltså dina erfarenheter av bemötande från polis och/eller medicinsk personal och inte de erfarenheter som ledde fram till polisanmälan/vårdsökande. Intervjun är inte en terapisituation, utan en möjlighet för dig att berätta om dina erfarenheter, i den mån du själv vill. Din berättelse kommer att sammanställas och tolkas tillsammans med andra deltagares berättelser. Du kommer att intervjuas av projektledare Lisa Rudolfsson. Intervjun beräknas ta ca 1,5 timma. Om du har möjlighet att komma till Göteborg (vi ersätter dig för resan) kommer intervjun att ske i ett ljud- och insynsskyddat rum på Gothenburg Research Institute (GRI) på Viktoriagatan 13, Göteborg. Om du inte har möjlighet att komma till Göteborg kommer vi att hyra ett lämpligt konferensrum på den ort du bor och genomföra intervjun där.

Vad händer med mina uppgifter?

Intervjun kommer att spelas in på band och skrivas ut i kodad form. Ljudmaterialet och de kodade utskrifterna kommer att förvaras vid Göteborgs universitet. Materialet kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. För att möjliggöra granskning kommer data att sparas under 10 års tid. Den skriftliga rapporteringen kommer att vara en beskrivning på gruppnivå och all information som på något sätt skulle kunna kopplas till dig kommer att vara borttagen.

Ansvarig för dina personuppgifter är Göteborgs universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i studien, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina

personuppgifter begränsas. Om du vill ta del av uppgifterna ska du kontakta projektansvarig Lisa Rudolfsson (se kontaktuppgifter, nedan). Dataskyddsombud nås på dataskydd@gu.se. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att ge in klagomål till Datainspektionen, som är tillsynsmyndighet.

Hur får jag information om resultatet av studien?

Allt kodat material kommer att användas för analys och färdigställas till resultat som kommer att publiceras i engelskspråkiga vetenskapliga tidskrifter och presenteras vid konferenser. I slutet av projektet kommer en svensk rapport att sammanställas och publiceras för återkoppling till berörda verksamheter.

Vilka möjliga risker finns det att delta i studien och hur hanteras dessa?

Det finns risk att du kommer att känna dig illa till mods vid berättandet om smärtsamma minnen. Forskarna i det här projektet har stor erfarenhet av att möta människor som har varit utsatta för sexuella övergrepp. Detta innebär en förmåga att intervjua/samtala om sådant som är svårt/smärtsamt och som dessutom är ett tabuiserat område. I de fall du skulle komma att känna dig illa berörd av intervjun kan leg. psykolog Elisabeth Punzi erbjuda dig ett stödsamtal för att hantera de känslor som intervjun kan ha väckt.

Vilken möjlig nytta finns det att delta i studien?

Med etiska hänsynstaganden gjorda kan intervjun ses som en möjlighet för dig att berätta om dina erfarenheter, bli lyssnad på på ett respektfullt sätt och intervjun kan därmed verka hjälpande om du skulle välja att delta. I tidigare intervjustudier med de som har varit utsatta för sexuella övergrepp har en majoritet av dem som deltagit uttryckt uppskattning över att någon är intresserad av deras situation och gjort det till en forskningsfråga. Detta är också en erfarenhet forskarna i det här projektet har från tidigare studier med dem som har varit utsatta för sexuella övergrepp, där våra deltagare uttryckte uppskattning över att deras situation studerades.

Försäkring och ersättning

Resekostnader i samband med intervjun kommer att ersättas av Göteborgs universitet. Ingen övrig ersättning utgår.

Frivillighet

Det är frivilligt att delta i denna studie, så det är viktigt att du tänker på att du kan svara både ja eller nej på denna förfrågan. Om du svarar ja, men sedan ändrar dig, kan du när som helst avbryta ditt deltagande utan att du behöver förklara varför.

Ansvariga för studien

Om du är intresserad av att delta eller har frågor om studien kan du kontakta filosofie doktor Lisa Rudolfsson, som är ansvarig för studien.

Lisa Rudolfsson, projektansvarig
(kontaktuppgifter)

Bilaga 2

Frågeguide, intervjuer

Intervju med fokus på bemötande. Om du vill berätta om våldtäkten får du gärna göra det, men jag kommer inte att ställa så mycket frågor direkt om den. Men för att jag ska kunna förstå din berättelse vill jag gärna veta när våldtäkten skedde och vilken relation du hade till gärningspersonen eller personerna?

Frågeområden

- Hur fick du kunskap om studien?
- Vilka tankar och känslor väcktes inom Dig när Du bestämde Dig för att delta i den här intervjun?
- Polisanmälde Du brottet du utsattes för?
- Sökte Du hjälp inom vården efter brottet du utsattes för (om ja, fick Du genomgå en medicinsk läkarundersökning?)
- Fanns det någonting i bemötandet som Du upplevde som hjälpsamt?
- Fanns det någonting i bemötandet som Du upplevde på ett negativt sätt?
- Hade du några förväntningar på bemötandet innan – Hur stämde de bemötningarna med det bemötande Du fick?
- Finns det någonting Du skulle ha önskat av bemötandet från polis och/eller medicinsk personal som Du inte fick?
- Blev Du erbjuden några stödsamtal i samband med att Du gjorde en polisanmälan/sökte hjälp inom vården? (Gick du på dem?)
- Har Du själv sökt samtal för att få prata om det som hände?
- Hur fick du info om att ärendet lagts ner (om det gjorts det)? Hur kändes det? (om rättegång - hur var den?)
- Andras reaktioner?
- Annat stöd?
- Vad är upprättelse? Fick du det? Vad hade du önskat?
- Finns det någonting som jag har glömt att fråga Dig om, eller som är viktigt för mig att veta?
- Hur har det känts att komma hit och prata med mig idag?
- Hur tror Du att Du kommer att känna Dig efter vi har sagt hejdå?

Följdfrågor

- Vill Du berätta mer om det?
- Kommer Du ihåg hur du tänkte/kände då?
- Kan Du berätta mer om varför [xxx] var hjälpsamt?
- Kan Du berätta mer om varför [xxx] blev en negativ erfarenhet?
- Förstår jag Dig rätt om [xxx]?